

LUND UNIVERSITY

Utmaningar i välfärdens stuprör

Stöd till integrering för ungdomar med begränsad läs- och skrivkunnighet

Nilsson, Annika; Westrup, Ulrika; Espersson, Malin; Gyllander Torkildsen, Lisbeth; Olsson, Andreas

2017

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Nilsson, A., Westrup, U., Espersson, M., Gyllander Torkildsen, L., & Olsson, A. (2017). *Utmaningar i välfärdens stuprör: Stöd till integrering för ungdomar med begränsad läs- och skrivkunnighet*. Institutionen för service management och tjänstvetenskap, Lunds universitet.

Total number of authors:
5

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Utmaningar i välfärdens stuprör

STÖD TILL INTEGRERING FÖR UNGDOMAR MED BEGRÄNSAD
LÄS- OCH SKRIVKUNNIGHET

HELSINGBORG

Utmaningar i välfärdens stuprör

STÖD TILL INTEGRERING FÖR UNGDOMAR MED
BEGRÄNSAD LÄS- OCH SKRIVKUNNIGHET

LUNDS
UNIVERSITET

HELSINGBORG

© Författarna 2017

ANNIKA NILSSON

Helsingborgs stad, Forsknings- och utvecklingsenheten för social hållbarhet
annika.nilsson6@helsingborg.se

ULRIKA WESTRUP

Lunds universitet, Institutionen för service management och tjänstevetenskap
ulrika.westrup@ism.lu.se

MALIN ESPERSSON

Lunds universitet, Institutionen för service management och tjänstevetenskap
malin.espersson@ism.lu.se

LISBETH GYLLANDER TORKILDSEN

Landskrona stad, Utbildningsförvaltningen
lisbeth.gyllandertorkildsen@landskrona.se

ANDREAS OLSSON

Helsingborgs stad, Skol- och fritidsförvaltningen
andreas.olsson4@helsingborg.se

ISBN 978-91-639-4377-5

ISBN 978-91-639-4378-2 (pdf)

Tryck: Holmbergs

Innehåll

FÖRORD	7
FÖRFATTARNAS TACK	8
INLEDNING	9
Uppdragets syfte och frågeställningar	11
Rapportens disposition	12
Om målgruppen	13
Att vara barn eller ungdom på flykt	13
Analfabetism och litteracitet	14
STUDIENS TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER	16
Agens	16
Resursperspektiv	18
Tjänstelogik	19
TILLVÄGAGÅNGSSÄTT	21
Dialogmöten och dialogkonferenser	22
<i>Dialogmöten med ungdomarna</i>	22
<i>Dialogmöten med professionerna</i>	23
<i>Återkopplingsmöten</i>	23
<i>Dialogkonferenser med professioner och chefer</i>	23
Analys av materialet	23
Etiska överväganden	24
AGENS: OM UNGDOMARNAS DRIVKRAFTER OCH HANDLINGSKAPACITET	26
Att se framtiden	26
Att finna strategier för språkutveckling	27
Att kämpa själv och att söka stöd från andra	28
Att hantera ovisshet och att vara "den andre"	30
Diskussion	31
RESURSPERSPEKTIVET: OM PROFESSIONENS SYN PÅ UNGDOMARNA	33
Utmaningar i att stötta ungdomarna	33
Utmaningar kopplade till ungdomarnas språkutveckling	34
Utmaningar kopplade till eget ansvar och stöd från andra	36
Utmaningar kopplade till ovisshet och utanförskap	37
Diskussion	38

TJÄNSTELOGIKEN: OM SAMVERKAN MELLAN AKTÖRER	40
Aktörerna runt ungdomarna	40
Parallella administrativa system.....	41
Aktörer med kompletterande resurser	42
Diskussion	42
NY KUNSKAP OCH SVAR PÅ FRÅGESTÄLLNINGARNA	44
REKOMMENDATIONER OCH FÖRSLAG PÅ UTVECKLINGSOMRÅDEN	48
Målsättningar för ungdomarna.....	48
Samordnade individuella planer.....	48
Kompetensutveckling och kollegialt lärande för målmedveten språkinläring	49
Motivationshöjande aktiviteter och praktikförlagd språkutveckling.....	49
Tydliggöra roller	50
Rutiner för sekretess och samordning av dokument.....	50
Organisation för gränsöverskridande samarbete.....	50
<i>Tvärgrupp</i>	51
<i>Chefsforum</i>	51
FORSKNING, VERKSAMHETSUTVECKLING OCH EVIDENSBASERAD PRAKTIK	53
Verksamhetens uppföljning av projektet och av det fortsatta arbetet.....	53
REFERENSER	55
BILAGOR.....	59
Deltagarna i arbetsgruppen för framtagande av projektplanen.....	59
Dialogmöten med ungdomarna.....	60
Dialogmöten med professionerna.....	62
Dialogkonferenser med professioner och chefer.....	63

Förord

När behoven i världen skiftar och ungdomar tvingas på flykt, förändras deras möjligheter att planera sin framtid drastiskt. Även de mottagande organisationerna, som Helsingborgs stad, påverkas både till innehåll och till form när flyktingströmmarna är som störst. Med ambitionen att möta behoven hos ungdomarna i en starkt pressad kommunal organisation, har Helsingborgs stad genomfört en studie i form av ett forsknings- och utvecklingsprojekt. Syftet med projektet var att öka kunskapen om hur ungdomarna själva, de professionella som arbetar nära ungdomarna samt chefer på olika nivåer ser på behov, möjliga lösningar och resurser. Den bärande tanken var att identifiera hur ungdomarna kan få stöd för att kortsiktigt ge dem en mer effektiv introduktion till skola, boende, sysselsättning – och skapa en vardag i mottagarlandet efter månader på flykt. Kunskapen ska också ligga till grund för gemensamma insatser för att ge ungdomarna förutsättningar att långsiktigt kunna etablera sig i samhället.

I dagsläget minskar flyktingströmmen till Sverige och den akuta pressen på kommunens organisation har avtagit. Dock kvarstår ett omfattande arbetet med språkutvecklingsstöd för de ungdomar som kommit till oss. Språkutvecklingen utgör en viktig grund för att de ska kunna tillgodogöra sig en grundutbildning i svenska skolan och därigenom skapa sig en fungerande plattform för ett självständigt liv. Medarbetare inom skola, socialtjänst och arbetsmarknad kommer att fortsätta utveckla kompetens och samverkan för att möta behoven hos ungdomarna tills de etablerat sig i samhället.

Denna rapport är ett resultat av studien som bedrivits i samverkan mellan FoU Helsingborg och flera förvaltningar inom Helsingborgs stad samt Institutionen för service management och tjänstvetenskap vid Lunds universitet. I rapporten presenteras studiens genomförande och resultat. De rekommendationer som finns avslutningsvis i rapporten kommer att ligga till grund för det fortsatta arbetet när forsknings- och utvecklingsprojektet nu ska implementeras i de berörda kommunala verksamheterna.

Christian Olsson

Verksamhetschef gymnasiet, Helsingborgs stad

Författarnas tack

I början av 2016 var situationen akut i många svenska kommuner, så även i Helsingborg. Organisationen var överbelastad och prognoserna talade för att det skulle komma många fler flyktingar till Sverige under året än vad det faktiskt visade sig göra. Många av de skolor och HVB-hem som desperat sökte personal under vintern 2016 har ett år senare börjat dra ner på sin bemanning. Ungdomarna, vars situation under många månader har präglats av ovisshet om de får stanna i Sverige eller inte, får nu efterhand besked på sina asylansökningar. Många kommer att få avslag och återvända hem, hitta andra lösningar eller möjligen fortsätta sin flykt. För de som blir beviljade uppehållstillstånd lättar ovissheten, men även dessa ungdomar går in i en ny fas som innebär omställningar.

Situationen ser med andra ord väldigt annorlunda ut idag, både för ungdomarna och för organisationen, jämfört med för ett år sedan när projektplanen formulerades. Vi kan inte annat än att konstatera att det är en utmaning att genomföra ett forsknings- och utvecklingsprojekt när man samtidigt navigerar mellan ständiga förändringar. Samtidigt är vi ödmjuka inför det faktum att det finns de som påverkas ännu mer av dessa förändringar än vad vi gör. Denna rapport är vårt bidrag till ett sammanhang som är så mycket större än detta projekt. Ett sammanhang som påverkas av internationella konflikter och global invandringspolitik, men som först och främst handlar om unga människors rätt att leva ett tryggt och självständigt liv, och en organisation som gör sitt bästa för att detta ska vara möjligt.

Rapporten har varken ambition eller förmåga att ge en komplett bild av de 20 deltagande ungdomarnas livssituation. Snarare hoppas vi kunna ge en övergripande bild av den komplicerade verklighet dessa ungdomar lever i, utifrån deras eget perspektiv och utifrån de professioners perspektiv som arbetar närmast ungdomarna. Vi har försökt återge deltagarnas berättelser rättvisande och med välmening. Eventuella felaktigheter i rapporten beror på vår egen bristande kunskap eller på missuppfattningar från vår sida, och ska inte belastas någon annan.

Slutligen, vill vi rikta ett innerligt tack till alla de som deltagit i vårt forsknings- och utvecklingsprojekt och delat med sig av sina kunskaper och erfarenheter. Tack till ungdomarna. Tack till lärare, studiehandledare, boendecoacher, barn- och ungdomsetableringshandläggare och socialsekreterare. Tack till cheferna i alla berörda verksamheter.

Helsingborg, juni 2017.

Inledning

Antalet flyktingar som kom till Sverige ökade kraftigt under hösten 2015¹. I Helsingborg fanns 1 433 asylsökande personer inskrivna i Migrationsverkets mottagningssystem i slutet av 2015 och kommunen ordnade på kort tid boende och skolplatser åt mer än 320 ensamkommande barn och ungdomar. Vid bedömningen av deras kunskaper och skolbakgrund kunde det konstateras att många av barnen och ungdomarna var kortutbildade, det vill säga de hade ingen eller mycket kort skolbakgrund. I december 2016 var drygt 200 ungdomar i åldern 16–17 år² inskrivna i gymnasieskolans språkintruktionsprogram och 48 av dessa gick i en av alfabetiseringsklasserna. I hemlandet hade många av dem endast gått några år i koranskola, en skolform med muntlig tradition.

Forskningen om språkinlärning är samstämmig i att en nyckel till framgångsrik integration, är att lära sig språket så fort som möjligt. Asylsökande³ ungdomar som är analfabeter⁴ utgör i det sammanhanget en särskilt utsatt grupp. Dessa ungdomar har sämre förutsättningar att lära sig språket och klara grundskolan med godkända betyg än andra ungdomar (Skolverket, 2016). Tidigare forskning har även visat att risken är stor att människor påbörjar ett utanförskap under tiden de väntar på uppehållstillstånd (Kohli & Mather, 2003). Även om ungdomarna blir beviljade uppehållstillstånd i Sverige, riskerar de att hamna i ett ihållande utanförskap som på lång sikt påverkar deras möjligheter till god hälsa, utbildning och självförsörjning (Loodin, 2009; Basoglu m.fl., 2004).

Eftersom Helsingborgs stad inte tidigare har tagit emot så många kortutbildade ungdomar samtidigt, står organisationen inför en ny utmaning. Det finns många aktörer i samhället, inte minst på kommunal nivå, som ansvarar för att ungdomarnas behov ska bli tillgodosedda så väl som möjligt. Skola och socialtjänst är de kommunala verksamheter som har ett särskilt ansvar gentemot dessa ungdomar så länge de går i språkintruktionsprogrammet och är under 18

1 I en rapport från Röda korset (2016:9) framkommer att bland de asylsökande kommer den största gruppen från Afghanistan (20 %), Syrien (11 %) och Irak (10 %). Det totala antalet asylsökande i Sverige uppgick 2015 till cirka 160 000 personer och under 2016 till cirka 22 000. Den stora minskningen kan direkt förklaras med en mer restriktiv flyktingpolitik (Tinghög m.fl., 2016).

2 I rapporten används termen ungdomar för att benämna barn i åldern 16–17 år.

3 Asylsökande är den person som ansökt om skydd och som väntar på ett beslut om asyl/uppehållstillstånd. Nyanländ är den formella termen för någon som beviljats uppehållstillstånd. Under studiens genomförande (hösten 2016) väntade de deltagande ungdomarna på beslut om uppehållstillstånd, de var alltså asylsökande.

4 En diskussion om användningen av begreppet analfabet finns under "uppdragets syfte och frågeställningar".

år. När ungdomarna beviljas uppehållstillstånd och ansöker om etableringsersättning⁵ blir även Arbetsmarknadsförvaltningen en stödfunktion för ungdomarna.

Kommuner har av tradition en vertikal struktur för ledning, organisering och styrning av verksamheter kallad en "stuprörsstruktur" (Persson och Westrup, 2009, 2014). I en sådan struktur formuleras och hanteras verksamheternas uppdrag, målsättningar och resurser mer eller mindre isolerat inom respektive "stuprör". Den traditionella stuprörsstrukturen blir dock problematisk i arbetet med målgruppen asylsökande ungdomar med begränsad läs- och skrivkunnighet, eftersom ungdomarnas behov av tjänster inte följer någon organisatorisk struktur (se figur 1). För att stödja ungdomarnas integrering i samhället, behövs snarare samverkan mellan flera olika specialiserade professioner⁶ och organisationer. Potentialen att få en bättre effekt av de insatser som olika verksamheter gör gentemot ungdomarna, inom ramen för befintliga resurser, ligger därför i en ökad samverkan⁷ kring och med ungdomarna (Höijer & Magnusson, 2008; Skolverket, 2016; Zetterqvist Nelson & Hagström, 2016).⁸

Ledning, organisering och styrning

Figur 1: Stuprörsstrukturen (fritt efter Persson & Westrup, 2014, s. 12).

5 Etableringsersättning kan du ansöka om du beviljats uppehållstillstånd och är mellan 20 och 64 år, eller om du är 18 till 20 år och saknar föräldrar i Sverige.

6 Professioner används i rapporten som ett samlingsnamn för de yrkesverksamma som arbetar direkt med eller nära ungdomarna, till exempel lärare, boendecoacher, socialsekreterare och barn- och ungdomshandläggare.

7 Med samverkan avses i denna rapport att verksamheter och dess professioner behåller sina kompetenser och ansvarsområden i samarbetet med andra kring vissa specifika frågor. Det finns dock ett gemensamt mål för vart man vill nå och en klar fördelning av arbetsuppgifter (Berggren, 1982; Westrup, 2000).

8 I en rapport från Skolverket (2016) understryks nödvändigheten av bättre insatser och mer samverkan mellan arbetsmarknads- och utbildningspolitiska områden för en snabbare och effektivare integration av nyanlända ungdomar.

För att kunna tillmötesgå ungdomarnas hela behov behövs perspektiv och arbetsmodeller (Rose & Norwich, 2014) som utgår från samverkan tvärs över professionella och organisatoriska gränser. Det är emellertid inte bara de kommunala verksamheterna som har resurser av avgörande betydelse för språkutveckling och integration i samhället, ungdomarna själva besitter i högsta grad sådana resurser. Ungdomarna är därmed aktörer, vars egna resurser och kapaciteter är av central betydelse för deras möjligheter att tillgodogöra sig en grundläggande utbildning. Därför är det viktigt att den enskilde personen ges goda möjligheter att utveckla sin handlingskapacitet, sin så kallade agens (Biesta & Tedder, 2007), och därigenom ta en aktiv och självständig del i sin egen språkutveckling och integration i samhället (Kohli & Mather, 2003). Det är flera faktorer som spelar roll för hur väl ungdomarna utvecklar sin handlingskapacitet. En sådan faktor är hur de ser på sig själva i en alltigenom ny och annorlunda kontext i Sverige. Likaså spelar det roll hur professioner betraktar, talar om och agerar i samspelet med ungdomarna, och i vilken utsträckning ungdomarna ses och bemöts utifrån de resurser de har. Frågan om hur kommunala välfärdstjänster för ungdomar med begränsad läs- och skrivkunnighet kan utvecklas för att underlätta deras språkutveckling och integration i samhället, är i själva verket en stor utmaning som kräver ett komplext svar.

UPPDRAGETS SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

Mot bakgrund av det ovan beskrivna, fick Forsknings- och utvecklingsenheten för social hållbarhet (FoU Helsingborg) i uppdrag av förvaltningsdirektörerna för Skol- och fritidsförvaltningen, Socialförvaltningen, Arbetsmarknadsförvaltningen och Miljöförvaltningen att under 2016 forma och genomföra ett forsknings- och utvecklingsprojekt. Syftet med projektet var att öka kunskaperna om vilka faktorer som stöder eller hindrar läs- och skrivutveckling hos ungdomar i åldern 16 till 20 år med begränsad läs- och skrivkunnighet och att i förlängningen förbättra arbetssätt inom och mellan kommuners verksamhet så att dessa ungdomar kan ges bättre förutsättningar för språk- och kunskapsutveckling och för ett självständigt liv. Uppdraget var tredelat: att under våren 2016 ta fram en projektplan för en första studie, att genomföra studien under hösten 2016 samt att utveckla en forskningsansökan om medel för att kunna bedriva ett forsknings- och utvecklingsprojekt efter 2016⁹.

Under våren 2016 arbetade en grupp bestående av representanter från de fyra involverade förvaltningarna, FoU Helsingborg och Campus Helsingborg (en beskrivning av deltagarna i arbetsgruppen finns i bilaga 1) med att ta fram projektplanen. I planen anges att det övergripande syftet för studien under 2016 var att, genom förvaltningsövergripande samverkan, brukardeltagande och stöd i forskning, skapa förutsättningar för ungdomar som är i början av sin läs- och skrivutveckling

9 Den forskningsansökan som utarbetades har beviljats medel för 2017 och 2018 av Vinnova. Projektet heter Ledning för tjänsteinnovation i akutdriven verksamhet. Vinnova är en statlig myndighet under Näringsdepartementet och har i uppgift att främja hållbar tillväxt genom att förbättra förutsättningarna för innovation. Detta gör de bland annat genom att finansiera forskning.

att bli aktiva samhällsmedlemmar och integrerade i Helsingborg. Samma syfte kvarstår i det fortsatta forsknings- och utvecklingsprojektet (en beskrivning av deltagarna i forskargruppen finns i bilaga 1). De frågor som studien arbetade med under 2016 var:

- Vad är väsentligt för att ungdomar som är analfabeter ska kunna göra förflyttningar mot egna uppsatta mål som möjliggör ett självständigt liv?
- Vad är viktiga förutsättningar för språkutveckling hos analfabeter?
- Hur kan arbetssätt och metoder för samverkan i frågor om unga analfabeter utformas?

I denna rapport presenteras tillvägagångssätt och resultat från den studie som genomfördes under 2016 och våren 2017.¹⁰ I rapporten kommer begreppen analfabet/analfabetism att användas om de ungdomar som inte är läs- eller skrivkunniga, vilket främst motiveras av en avsaknad av bättre begrepp. Begreppet har en viss negativ laddning och ger intryck av ett stillastående tillstånd, vilket är missvisande. Som framgår i avsnittet om *analfabetism* och *litteracitet*¹¹ används begreppet litteracitet i vetenskapliga sammanhang men är inte allmänt använt i praktiken. Litteracitet står för olika nivåer av läskunnighet och begreppet prelitteratet kan med fördel användas för att markera att analfabetism inte är ett permanent tillstånd. I projektets fortsatta arbete kommer vi att lägga ytterligare tid på begreppsutveckling, men i nuläget används begreppen analfabet/analfabetism i sin huvudsakliga betydelse: avsaknad av läs- och skrivkunnighet. I möjligaste mån undviker vi dock dessa begrepp, och använder istället begreppet litteracitet alternativt omskrivningar som "begränsad läs- och skrivkunnighet" eller "är i början av att utveckla läs- och skrivkunskaper".

RAPPORTENS DISPOSITION

I rapporten görs inledningsvis en beskrivning av de ungdomar som utgör målgrupp för studien. Därefter presenteras de teorier som används i studien följt av en genomgång av hur studien har genomförts. I de följande tre kapitlen redovisas det empiriska materialet och varje kapitel avslutas med en diskussion. Därefter redovisas sammanfattande svar på studiens frågeställningar samt de rekommendationer kring utvecklingsområden som studien lett fram till. Här ges även förslag på hur en fortsättning av projektet skulle kunna organiseras. Rapporten avslutas med en beskrivning av hur organisationen har följt upp projektet samt hur det fortsatta arbetet ser ut.

10 De slutsatser och förslag på vidare arbete som redovisas i rapporten kommer att utgöra grunden för det fortsatta forsknings- och utvecklingsarbetet inom ramen för Vinnova-projektet Ledning för tjänsteinnovation i akutdriven verksamhet.

11 Litteracitet kommer från den engelska termen literacy.

OM MÅLGRUPPEN

Studiens målgrupp är asylsökande och nyanlända i åldern 16 till 20 år som är i början av sin utveckling av läs- och skrivkunskaper. När höstterminen började år 2016, gick 48 elever, uppdelat på tre klasser, i språkinstruktionens alfabetiseringsgrupper på Nicolaiskolan i Helsingborg. De 20 ungdomar som ingår i studien är inskrivna i två av alfabetiseringsklasserna. Samtliga är pojkar och flertalet av dem har afghanskt medborgarskap och talar dari, men även fyra arabisktalande pojkar med olika nationaliteter finns representerade i gruppen. De är födda mellan 1998 och 2000 och under läsåret kommer flertalet att uppnå myndighetsålder. Ungdomarna har mycket begränsad skolgång, i flera fall saknas tidigare skolgång helt.

Alla deltagande ungdomar väntar på besked om uppehållstillstånd. Flera av dem rapporterar bristande hälsa i form av fysiska, men framför allt olika psykiska besvär såsom posttraumatiskt stressymptom (PTSD). Flertalet saknar en vårdnadshavare eller annan anhörig i Sverige¹² och många av ungdomarna bor i något av stadens HVB-hem. När ungdomarna uppnår myndighetsålder väntar i många fall en flytt från deras nuvarande HVB-hem till ett vuxenboende. Detta kan leda till en flytt från Helsingborg, vilket gör det omöjligt att gå kvar i klassen.

Att vara barn eller ungdom på flykt

Att vara på flykt eller leva i exil innebär stora påfrestningar. Det är en krävande process för barn och unga att etablera sig i ett nytt land med en annan kultur än den de är vana vid från hemlandet. Al-Baldawi (2014) framhåller att i väntan på besked om uppehållstillstånd eller avslag lever den asylsökande fortfarande i flykt. Denna tid präglas av osäkerhet: ungdomarna vet inte om de ska få stanna, var de ska bo, om de får gå kvar i skolan eller om de ska få träffa sina föräldrar igen. För många ungdomar kan denna situation vara minst lika traumatiserande som det trauma de flytt ifrån (Loodin, 2009). Även om unga flyktingar ofta har god motståndskraft mot det de varit med om, och använder sig av många olika copingstrategier för att hantera sin situation, upplever många en bristande psykisk hälsa med bland annat posttraumatiskt stressymptom, depression, ångest och sorg (Huemer m.fl., 2009)¹³. Att hantera olika förväntningar från kulturen i hemlandet och det nya landet kan också upplevas som stressande (Brunnberg m.fl., 2011). I många fall genomgår ungdomarna dessutom en åldersrelaterad frigörelseperiod som traditionellt handlar om att skapa sig en självbild och identitet genom att utmana gamla regler och förhållanden (Al-Baldawi, 2014).

12 En god man för ensamkommande barn har, enligt Lagen (2005:429) om god man för ensamkommande barn, samma befogenheter att verka och besluta som en vårdnadshavare och intar i juridisk mening rollen som förälder. Undantaget är att god man inte har ansvaret för den dagliga omvårdnaden och försörjningsansvaret (Fälldin & Strand, 2015, s. 31).

13 Det finns inte mycket forskning om gruppen asylsökande ungdomar från Afghanistan och Syrien. I en rapport från Röda Korset (2016) undersöks vuxna asylsökande från Eritrea, Somalia och Syrien och resultatet är således inte direkt överförbart på gruppen asylsökande i det här integrationsprojektet. Ett rimligt antagande är dock att psykisk ohälsa även förekommer bland unga asylsökande från krigsdrabbade områden som Afghanistan och Syrien.

Analfabetism och litteracitet

Med analfabetism menas bristande förmåga att läsa och skriva. Enligt Unesco är en person analfabet om personen är över 15 år och inte kan läsa eller skriva en text som har betydelse för det vardagliga livet. I den forskning som behandlar litteracitet poängteras att det inte enbart handlar om att kunna läsa och skriva, utan framförallt om att kunna använda sin kunskap i olika sammanhang och i olika syften. Vem som anses som litterat respektive illiterat, kan därmed skilja sig åt mellan olika samhälleliga kontexter. I de flesta västländer uppfattas läs- och skrivkunnighet som en individuell färdighet (Franker, 2004). I andra samhällen kan en persons läs- och skrivkunskaper snarare betraktas som en gemensam färdighet som kommer en hel familj och/eller annat sammanhang till godo, det blir en kunskap som kan bytas mot andra kunskaper.

Forskningen kring litteracitet visar att läsning omfattar två huvudaktiviteter (Franker, 2004). Det handlar dels om en visuell analys av texten, det vill säga en förmåga att avkoda texten, dels om en tolkning av textens innebörd, det vill säga en förmåga att förstå vad texten förmedlar. Detta innebär att en text blir meningsfull först när vi både kan det språk vi läser på, och kan tolka det vi läser med hjälp av våra kunskaper om omgivningen. Litteracitet kan beskrivas på olika nivåer (Franker 2004, s. 679). En första uppdelning är den mellan *baslitteracitet*, som innebär förmåga att läsa och skriva en enkel text med känt innehåll, och *funktionell litteracitet*, som utöver detta innebär förmågan att praktiskt använda sina läs- och skrivkunskaper i olika samhälleliga situationer. I ett större perspektiv innebär detta att en individ behöver utveckla olika förmågor beroende på vilket land hen lever i för att fungera i samhället. Utöver denna indelning kan funktionell litteracitet förstås genom ytterligare två dimensioner: kulturell och kritisk litteracitet. Kulturell litteracitet omfattar en ofta underförstådd förståelse för bland annat de normer och värderingar som krävs för att fungera i ett samhälle. Kulturell förståelse kan ta sig uttryck i till exempel talspråk. Kritisk litteracitet handlar om en förmåga att läsa texter kritiskt och förstå hur dessa bidrar till att upprätthålla och reproducera maktrelationer. Litteracitet har också betydelse för bildtolkning eftersom individens kunskap om sin kulturella och sociala kontext påverkar tolkningen av bilder och budskapet i dem (Franker, 2004, s. 680f).

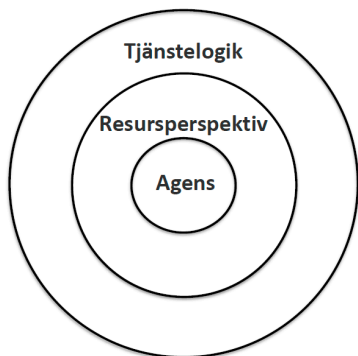
Den kulturella och sociala kontexten spelar också roll i själva undervisningen, menar Franker (2004). Undervisning i tvåspråkiga miljöer, där individens identitet och erfarenheter bekräftas, har visat sig vara mer framgångsrik än undervisningsformer som på olika sätt förnekar och/eller ignorerar elevernas bakgrund. Utifrån ett sådant perspektiv är språkinläring aldrig en neutral process, utan påverkas alltid av sociala och kulturella faktorer, både på individ- och samhällsnivå (Fairclough, 1995).

Franker (2004) har studerat undervisningen av vuxna elever i SFI (Svenska för invandrare). Hon betonar vikten av en utvidgad modell för alfabetiseringsundervisning, en modell i vilken skolans och vardagslivets praktiker kopplas samman. Genom ett sådant undervisningssätt ges elever möj-

lighet att dra nytta av tidigare livserfarenhet och eventuell tidigare skolutbildning, samtidigt som de förbereds på nya utmaningar. Franker betonar även vikten av ömsesidig respekt i undervisningssituationen. Viktiga åtgärder för att skapa ömsesidig respekt kan vara regelbundna deltagarsamtal (där lärarnas attityder och syn på sina elever är central), förmågan att skapa meningsfullhet och användbarhet i undervisningens innehåll samt förmågan att säkerställa elevernas delaktighet och medansvar. Även om Franker har identifierat dessa åtgärder i relation till vuxna elever, är det rimligt att anta att de även fyller en viktig funktion för elever i gymnasieåldern.

Studiens teoretiska utgångspunkter

I studien har tre teoribildningar använts för att skapa en gemensam begreppslig förståelse för de fenomen som studerats. De tre teoribildningarna utgör grund för de tolkningar och slutsatser som görs i studien. Inledningsvis beskrivs teoribildningen kring begreppet *agens*, och hur det kan användas för att förstå ungdomarnas behov av att erövra en egen handlingskapacitet och att utveckla strategier för att hantera sin situation. Därefter följer en beskrivning av *resursperspektivet*, som fokuserar professionernas sätt att se på, och arbeta med, ungdomarna. Slutligen följer en diskussion kring *tjänsteloken*, som berör den organisatoriska nivån och beskriver hur organisationen integrerar olika aktörers resurser för att stödja ungdomarnas förmåga att skapa sitt eget värde. Studiens tre centrala teoribildningar fångar sammantaget in tre olika nivåer: individnivån (*agens*/ungdomarna), gruppnivån (*resursperspektiv*/professionerna) och organisationsnivån (*tjänsteloken*/organisatoriska resurser). De tre nivåerna kan illustreras med hjälp av figur 2:

Figur 2: Studiens teoretiska utgångspunkter.

AGENS

Med *agens* menas en individs kapacitet att handla i en specifik situation (Biesta & Tedder, 2006, 2007), i det här fallet ungdomarnas förmåga till eget lärande som en del av processen att integreras och etablera sig i det svenska samhället. *Agens* är inte en kvalitet som automatiskt finns hos varje individ och den kan inte förmedlas, istället behöver den erövas i samspelet mellan människor (Priestley, 2014). Enligt Biesta och Tedder (2006) är *agens* beroende av de materiella, kulturella och sociala resurser som finns i en viss kontext. Individens *agens* är därmed ett resultat av samspelet mellan individens egna ansträngningar och de resurser (exempelvis datorer, arbetsmetoder och samarbetsformer), strukturer och förhållningssätt som finns tillgängliga i kontexten. *Agens* handlar om deltagande och är beroende av att den pågående processen bygger på ömsesidig respekt

och en förståelse för att olika perspektiv påverkar den fortsatta praktiken (Priestley, 2014). Detta gör relationer mellan människor viktiga och i studien är det framför allt relationerna mellan ungdomarna och lärare, coacher och socialsekreterare som är av stor betydelse.

Upplevelsen av att kunna hantera och övervinna svårigheter kan kopplas till Antonovskys teori (2005) om hur hälsa och välmående är beroende av en känsla av sammanhang. Enligt Antonovsky mår individer som hittar mening i tillvaron, även under olyckliga omständigheter, bättre än individer som inte gör det. Teorin är uppbyggd kring de tre faktorerna hanterbarhet, begriplighet och meningsfullhet och är också känd under benämningen KASAM. *Hanterbarhet* är beroende av tillgängliga resurser. I situationer där omgivningen ställer krav på individen, behöver individen uppleva att det finns resurser som gör det möjligt att hantera utmaningarna. *Begriplighet* handlar om känslan av att det som händer är förståeligt och i stora drag förutsägbart eller möjligt att förklara. Individen mår bra av struktur och regelbundenhet. *Meningsfullhet*, slutligen, är beroende av om de utmaningar individen ställs inför upplevs som värda att engagera sig i. Enligt Antonovsky är KASAM avgörande för hur individen klarar av stressituationer och andra dilemman i livet. I studien kan stressituationer förstås i relation till ungdomarnas upplevelse av flykten från hemlandet samt till osäkerheten om utfallet av asylprocessen. Ungdomarnas känsla av sammanhang bör därför förstås i förhållande till hur hanterbart, begripligt och meningsfullt det ur deras perspektiv blir att, trots rådande situation, lära sig svenska och arbeta för att bli integrerade och etablerade i det svenska samhället. Att, som en del av studien, förstå och skapa förutsättningar för ungdomarnas agens, blir ur det perspektivet, även ett sätt att etablera arbetsmetoder, rutiner och förhållningssätt inför framtiden.

FN:s deklaration om barnets rättigheter är den tyngsta garanten för barn och ungas agens och kopplas i deklarationen till demokrati och lärande (Unicef, 2009). Utbildning ska syfta till att "utveckla barnets fulla möjligheter i fråga om personlighet, anlag och fysisk och psykisk förmåga" och att "förbereda barnet för ett ansvarsfullt liv i ett fritt samhälle i en anda av förståelse, fred, tolerans, jämlikhet" (Unicef, 2009, s. 28). Skolans uppgift är att säkerställa att varje elev har möjlighet att finna sin egenart och på så vis kunna delta i samhället. Det innebär bland annat att undervisningen ska bedrivas med hjälp av demokratiska arbetsformer. Skolan ska även utveckla elevernas förmåga att aktivt delta i samhället, att ta personligt ansvar samt att kunna arbeta såväl självständigt som tillsammans med andra (Skolverket, 2011, s. 8-9). Vidare beskrivs hur varje "elev har rätt att i skolan få utvecklas, känna växandets glädje och få erfara den tillfredsställelse som det ger att göra framsteg och övervinna svårigheter" (Skolverket, 2011, s. 10). Som en följd av regeringens direktiv om att införliva FN:s barnkonvention i svensk lag, kan barns och ungas byggande av agens komma att ytterligare prioriteras i den svenska skolan framöver.

RESURSPERSPEKTIV

Resursperspektivet handlar om hur de professionella i sina yrkesroller tar tillvara på ungdomarnas förmågor (resurser) i sitt arbete. I detta perspektiv beskrivs ungdomarnas förmågor i positivt laddade termer. Till exempel betonas att ungdomarna har fungerande strategier för inläring, att de har ett bra minne, att de är vana att förmedla sina kunskaper muntligt och att de är handlingskraftiga. I resursperspektivet kopplas läs- och skrivpraktiker från skolan ihop med läs- och skrivpraktiker från privatlivet och bidrar till en meningsfull helhet för ungdomarna. Detta möjliggör också en utveckling av kritisk litteracitet och ett metaspråkligt lärande (Franker, 2004).

Motsatsen till resursperspektivet är bristperspektivet, i vilket fokus istället läggs på vad ungdomarna saknar. Franker (2004) påpekar att genom att fokusera på elevernas brister begränsas elevernas möjligheter. Detta kan exempelvis göras genom att påpeka att eleverna saknar förmåga att anteckna, att de är oförmögna att använda lexikon eller att läsa olika texter för att öka sitt ordförråd. I bristperspektivet skiljs skolans praktik från vardagspraktiken. Här blir det eleverna lär sig i skolan meningsfullt för skolsituationen, men de upplever inte att de har användning för dessa kunskaper i andra sammanhang. I ett större sammanhang handlar bristperspektivet, förutom om hur man talar *till* ungdomarna, också om hur man talar *om* ungdomarna och vilken syn på dem man förmedlar. Vilka outtalade förväntningar och föreställningar uttrycks genom talet och språket? Görs ungdomarna, genom hur vi pratar om dem (i tal och skrift), till en outnyttjad resurs eller till ett problem som måste "hanteras"? Hur vi talar om olika människor, i det här fallet asylsökande ungdomar, bidrar till vilka "sanningar" om dem som skapas och upprätthålls. Kohli och Mather (2003) betonar vikten av att se varje ung person som en individ för att undvika förenklade eller stereotypa tolkningar av ungdomarnas erfarenheter.

Eftersom resursperspektivet handlar om vilket utrymme som finns för ungdomarna att använda sina tidigare kunskaper och erfarenheter, kan resursperspektivet ställas i relation till ett mer övergripande perspektiv på (makt)relationer mellan människor. En ökad migration har, som Sernhede (2010) påpekar, bidragit till att väcka nya frågor om vårt samhälle. Etnicitet och frågor om "svenskheter" har fått stor uppmärksamhet de senaste decennierna. Konsekvensen av detta har blivit att etnicitet kopplas till de människor som representerar något "annat", det vill säga människor med annan etnicitet än den svenska. På så sätt används en föreställd svenskhet som norm för en förnuftsbasead samhällsordning, en norm som alla "andra" oundvikligen jämförs med och som skillnader mäts emot (Nilsson Folke, 2017). Detta brukar kallas för "eurocentrism" (jfr Hansen, 2000; SOU 2006:79). Mer specifikt kan det handla om hur ungdomarna beskrivs, vilken betydelse deras tidigare erfarenheter tillskrivs eller hur tidigare kunskaper värderas och ställs i relation till normen. Hur ungdomarna beskrivs och tolkas, till exempel av viktiga personer i deras närhet, kan bidra till att antingen upprätthålla eller tona ned maktrelationen mellan de "etnifierade" ungdomarna och personalen som representerar "svenskheter".

Winther Jørgensen och Phillips (2000) redogör för vad de kallar ett diskursanalytiskt förhållnings-sätt¹⁴ och menar att det finns ett samband mellan kunskap och social handling. De menar att i en "bestämd världsbild" blir vissa former av handlingar naturliga och andra otänkbara. I ett svenskt sammanhang innebär det att det som kallas "svenska värderingar" eller "svensk kultur" också är det som värderas högst. Andra sätt att resonera på uppfattas som avvikande och värderas lägre än de etablerade och förgivettagna (Nilsson Folke, 2017). Detta kan kopplas samman med resursperspektivet: genom att ha föreställningar om att vissa resurser är värdefulla (till exempel läs- och skrivkunnighet) riskerar man att undervärdera resurser som inte har lika hög status i en svensk kontext (till exempel förmågan att muntligen kunna återge kunskap).

TJÄNSTELOGIK

Tjänstelogiken är en teoribildning inom tjänsteforskning som beskriver hur värde skapas i tjänster genom att olika aktörer och deras resurser integreras (Lusch & Vargo, 2015; Skållén, 2016). Värde är ett centralt begrepp inom tjänstelogiken och är ett uttryck för att slutanvändaren ska få det bättre (en ökning i välbefinnandet) (Lusch & Vargo, 2015). Med slutanvändare menas den vars välstånd tjänsten är tänkt att gynna, exempelvis en kund, elev, klient eller patient. Perspektivet sätter slutanvändarens behov i fokus, och utgår ifrån att det är slutanvändaren som skapar sin egen lösning (sitt eget värde) och får hjälp med detta när andras resurser kompletterar slutanvändarens egen kompetens och egna aktiviteter (Grönroos & Ojasalo, 2004; Edvardsson & Witell, 2012; Grönroos, 2008). Enligt tjänstelogiken är det med andra ord den unge asylsökande ("slutanvändaren") som själv hittar lösningar för att få det bättre och får hjälp med detta när andra aktörers resurser kompletterar den unges egen kompetens och egna aktiviteter. Annorlunda uttryckt är det den unge som skapar sin egen språkutveckling och integration, genom att betjäna sig själv med hjälp av andra.

Lusch och Vargo (2015) menar att för organisationen handlar det om att forma och tillhandahålla de bästa förutsättningarna (information, kunskap och andra resurser) för slutanvändaren. Detta görs genom att tillgängliga resurser delas upp och sätts samman efter slutanvändarens specifika behov. Enskilda aktörer har dock inte tillgång till alla nödvändiga resurser, utan behöver interagera och byta resurser med andra aktörer för att på så vis samskapa ett värde. Detta värdesamskapande sker till exempel i utbytet mellan slutanvändarens egen kapacitet och kompetens, organisationers

¹⁴ Konkret innebär ett diskursanalytiskt förhållningssätt att vi sätter fokus på hur vi, genom språket och vårt sätt att agera, bidrar till att upprätthålla vissa föreställningar som "normala" och "förgivettagna". Dessa föreställningar blir dominerande normer inom diskursen. En diskursanalys bidrar till att avtäcka dessa normer och hjälper oss att få syn på de dominerande uppfattningarna. Kopplat till projektet innebär detta att vi, genom att anta ett diskursanalytiskt perspektiv, kan inta ett mer övergripande perspektiv på verksamheten och öka förståelsen för vilka handlingar som blir möjliga och vilka handlingar som anses otänkbara. Konkret kan detta göras genom en analys av de yrkesverksammas tal där vi fokuserar på vad de säger och hur de uttrycker sig.

professioner, kunskap och teknik samt resurser i den fysiska omvärlden såsom lokaler och miljö. Värdesamskapande kan med andra ord beskrivas som samverkan mellan aktörer (inklusive slutanvändaren) för att uppnå något som var och en inte kan uppnå själv. Genom att integrera aktörerna och deras resurser med varandra, kan organisationen här fungera som en värdeunderlättare.

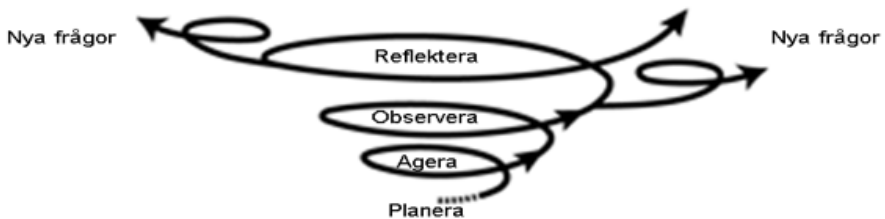
De två stora utmaningarna för organisationen är att identifiera det som skapar värde för individen samt att bestämma hur den ska organisera sig så att individen kan få stöd i sitt värdeskapande (Edvardsson & Witell, 2012). För att få en insikt i hur slutanvändarens situation ser ut och hur dennes unika värdeskapande går till, behöver organisationen komma i nära kontakt med slutanvändaren (Persson & Westrup, 2014). Detta sker till exempel i professionernas möten med ungdomarna. Därefter kan organisationen anpassa, vidareutveckla eller tillföra resurser från den egna organisationen, eller från andra aktörer, för att skapa en fungerande helhet som stödjer ungdomarna i deras språkutveckling och i deras arbete med att skapa ett självständigt liv (Grönroos, 2008). De resurser de olika organisationerna tillhandahåller behöver emellertid ställas i relation till hur meningsfulla de är i ungdomarnas egna värdeskapande process. Ett sådant sätt att se på värdeskapande ställer annorlunda krav på organiseringen av välfärdstjänster.

Tjänstelogiken har traditionellt använts som ett perspektiv för att förstå värdeskapande och utveckling av tjänster inom privat sektor, men har under senare tid även överförts till offentlig sektor (Osborne m.fl., 2013; Quist & Fransson, 2014). Att applicera tjänstelogiken på välfärdstjänster för (asylsökande och nyanlända) ungdomar med begränsade läs- och skrivkunigheter, kräver dock en del eftertanke eftersom traditionella tjänsteverksamheter och välfärdstjänster skiljer sig åt i grunden. Velfärdsinsatser är ingen tjänst i vanlig mening, utan syftar till att i olika grad hjälpa människor att utveckla och förändra sig själva och sina livsvillkor (se till exempel Austin, 2002; Hasenfeldt, 1983; Westrup, 2016). Vilka insatser som erbjuds ungdomen regleras ofta av den politiska processen och professionernas bedömningar, och många gånger behöver avvägningar göras mellan individuella och kollektiva behov. Varken skolan eller socialtjänsten, eller andra välfärdsorganisationer, får välja bort individer för att de är för resurskrävande. Inte heller får den asylsökande ungdomen välja att stå utanför samhällets insatser. Ungdomen får sällan bistånd på basis av sina egna val och kan därmed inte likställas med "frivilliga" eller "oberoende" kunder (Osborne m.fl., 2016). Trots dessa olikheter mellan privata tjänster och offentliga välfärdsinsatser, menar vi att tjänstelogiken kan vara ett fruktbart perspektiv i studien. Det hjälper oss att se på ungdomarna som centrala och aktiva aktörer i värdeskapandet, snarare än som passiva mottagare av offentligt stöd.

Tillvägagångssätt

Studien har varit upplagd som en aktionsforskningsstudie. Aktionsforskning är ett vetenskapligt forskningsupplägg som betonar att målet med forskningen är att forskare och deltagande praktiker tillsammans förbättrar situationen i organisationen (Greenwood & Levin, 2007). En central förutsättning för att samarbetet mellan forskare och praktiker ska fungera är att det finns en någorlunda gemensam idé om varför det finns behov av utveckling och en gemensam föreställning om att det inte finns någon självklar eller färdig lösning. Det behöver även finnas ett gemensamt intresse både för att utveckla verksamheten och att öka förståelsen för praktiken i ett vidare sammanhang (Lewin, 1946; Mattsson, 2004).

En viktig poäng med aktionsforskning är att utvecklingsarbetet tar sin utgångspunkt i (den egna) praktiken. Förbättringar i organisationen skapas genom att utvecklingsområden identifieras med hjälp av en nulägesanalys, och utifrån dessa områden utvecklas sedan konkreta handlingar (Rönnerman, 2011). Under processen finns en tydlig inriktning på lärande och utveckling i verksamheten, och arbetet drivs vidare med hjälp av vetenskapliga frågor och metoder. Kurt Lewin (1946), som är en förgrundsgestalt inom aktionsforskning och lärande, har definierat en cyklisk process för erfarenhetslärande som består av fyra faser: plan, aktion, observation och reflektion.

Figur 3: Aktionsforskningsspiralen (efter McNiff, 2002, s. 57)

De fyra faserna är centrala inom aktionsforskningen och har som syfte att öka kvaliteten i det förbättringsarbete man vill genomföra. Med hjälp av olika verktyg, och i dialog med andra, blir ett aktionsforskande förhållningssätt en grund för att skapa hållbara förändringar och ökad kvalitet i verksamheten.

DIALOGMÖTEN OCH DIALOGKONFERENSER

Då ungdomarnas erfarenheter och kunskaper har utgjort motorn i processen, har vi haft anledning att särskilt fundera över metodval och hur förändringsprocesser i verksamheten kan sättas igång. Det är av vikt att den kunskap som genereras under studien kommer ungdomarna till godo och bidrar till att de kan utveckla handlingskapacitet i sina egna liv. För att förstå hur ungdomarna ser på sig själva och det stöd de får av organisationen, har vi valt dialogmöten (gruppintervjuer) som metod. Även i vår kontakt med de professioner som arbetar med ungdomarna, har vi använt dialogmöten i syfte att förstå hur professionerna ser på ungdomarna och deras behov av stöd från organisationen (jmf Gyllander Torkildsen, 2016). För att föra in kunskapen från dialogmötena i organisationen, och diskutera nya arbetsformer och arbetssätt med chefer inom olika förvaltningar och nivåer, har vi använt dialogkonferenser som metod (Lund, 2008). En dialogkonferens är ett forum där kunskap skapas genom ett samspel mellan (1) teori och praktik, (2) text och kontext, (3) olika praktiker samt (4) dåtid och framtid (reflektion och innovation). Dialog genom gruppsamtal i olika formationer används som verktyg för utvecklings- och förändringsarbete under konferensen (Lund, 2008). Tanken bakom de återkommande dialogkonferenserna har varit att personal med olika funktioner och på olika beslutsnivåer inom de deltagande förvaltningarna, ska få det forum som krävs för att skapa gemensam förståelse för målgruppens, och verksamhetens, erfarenheter och behov. Genom dialogkonferenserna skapas också möjligheter att tillsammans utveckla stöd som ger bättre förutsättningar för ungdomarna att öka sin agens.

Dialogmöten med ungdomarna

Ungdomarna har haft en central funktion i studien och dialogmöten har genomförts tillsammans med 20 ungdomar (som tillhör två alfabetiseringsgrupper på Nicolaiskolan). Ungdomarna har fördelats på tre grupper där två består av daritalande ungdomar och en av arabisktalande ungdomar. Studien har sträckt sig över en termin och har bestått av tre dialogmöten med varje grupp, samt en återkopplingsträff en till två veckor efter respektive dialogmöte. Dialogmötena har haft följande teman: (1) framtid, (2) språk och trygghet samt (3) handlingskapacitet. Det första temat valdes av forskargruppen medan de två följande utgick från de behov som den initiala analysen av det första dialogmötet med ungdomsgrupperna visade. Vid samtalen med ungdomarna har en daritalande respektive en arabisktalande tolk varit med. Tolkarna ingår i skolans team runt ungdomarna, det fanns således en etablerad relation mellan ungdomarna och tolkarna. Under dialogmötena har två av medlemmarna i forskargruppen lett samtalen, en tredje har antecknat, en fjärde har observerat hur metoden fungerat och en femte har haft fokus på vad som sägs i samtalet. Innan det första dialogmötet hade forskargruppen en inledande dialog med lärare och ungdomar för att presentera studien och ge ungdomarna en uppgift inför det första dialogmötet. I bilaga 2 ges en mer djupgående bild av dialogmötena med ungdomarna.

Dialogmöten med professionerna

I studien har professioner som arbetar med ungdomarna (direkt eller mer indirekt) också haft en central funktion. I studien har följande professioner deltagit: tre lärare (för alfabetiseringsklasserna på Nicolaiskolan), tre coacher från olika HVB-hem, en socialsekreterare och en handläggare från Arbetsmarknadsförvaltningen samt två socialsekreterare från Socialtjänsten (dessa deltog i studiens senare del). Dessa deltagare hade inte arbetat tillsammans tidigare, och med undantag för lärarna hade de flesta inte heller mötts tidigare.

Även med professionerna genomfördes tre dialogmöten med återkopplingar. Samma teman som användes vid dialogmötena med ungdomarna användes också vid dessa möten. Här fungerade temana som en "sounding board" (pröva idéer och förslag) för samtal om det egna arbetet med ungdomarna. Dessa möten har bidragit till en gemensam kunskapsbildning mellan professionerna och varit en del av att skapa åtgärder och förändringar direkt i verksamheterna. I bilaga 3 ges en mer djupgående bild av dialogmötena med professionerna.

Återkopplingsmöten

Återkopplingsmötena hölls mellan en och två veckor efter varje dialogmöte. Dessa var gemensamma för ungdomarna och professionerna. Inför mötena hade forskargruppen sammanställt materialet och gjort en preliminär analys som presenterades för ungdomarna och professionerna. Dessa hade sedan möjlighet att rätta missförstånd och förtydliga resonemang. Återkopplingsmötena fyllde en viktig funktion för att stämma av riktningen inför fortsatta dialogmöten.

Dialogkonferenser med professioner och chefer

De nya kunskaper och behov som kommit fram under dialogmötena, liksom de åtgärder som prövats i undervisningen, på boendet eller på andra nivåer i direkt samverkan med ungdomarna, behöver också synliggöras och förankras på högre nivå. Enhetschefer, verksamhetschefer och i viss mån chefer högre upp i organisationen har därför involverats i processen. Syftet har varit att öka förståelsen för målgruppen, de anpassningar lärare, coacher, handläggare och socialsekreterare gör i sina praktiker, det dialogdrivna arbetssättet och de förutsättningar som krävs för att det pågående arbetet ska få genomslag i verksamheterna. I bilaga 4 ges en mer djupgående bild av dialogkonferenserna med professioner och chefer.

ANALYS AV MATERIALET

Det har varit en ständigt pågående process att analysera materialet, såväl efter varje dialogmöte som under hela studien. Efter en genomförd omgång med dialogmöten, har forskargruppen genomfört en preliminär analys utifrån frågorna: Vad är det centrala innehållet i olika uttalanden? Hur kan vi förstå uttalandena utifrån ett agensperspektiv, resursperspektiv och tjänsteperspektiv? Analysen av dialogmötena har genomförts med hjälp av ett induktivt tillvägagångssätt. Ett sådant tillvägagångssätt innebär att vi under läsningen av materialet har tagit fram kategorier som vi sor-

terat materialet i. Utifrån dessa kategorier har vi sedan kunnat dra slutsatser med hjälp av studiens teoretiska ramverk. Dialogmötena med ungdomarna och professionerna har transkriberats. Vid genomläsning har återkommande utsagor markerats och sedan kategoriserat i återkommande teman med hjälp av frågan: Vad representerar det ungdomen berättat?

I analyserna av dialogmötena med ungdomarna har deras syn på sig själva och deras upplevelser av stöd från organisationen, i förhållande till deras språkutveckling och deras möjligheter till integration, synliggjorts. I analysen av dialogmötena med ungdomarna har tre teman framträtt som centrala: mål och framtidsvisioner, förutsättningar samt strategier och möjligheter till förändring. Genom analyserna av dialogmötena med professionerna, synliggjordes de professionellas syn på ungdomarna och deras upplevelser av vilket stöd ungdomarna behövde i sin språkutveckling, och i förlängningen också för sin integration i samhället. Två huvudteman framträdde i analysen av dialogmötena med professionerna: att stötta ungdomarna samt nya och annorlunda arbetssätt. Resultatet från dialogmötena har fungerat som underlag för vidare fördjupning och diskussion under dialogkonferenserna. Där har samtalen synliggjort nya former av arbetssätt, metoder och samarbetsformer. Den skriftliga sammanställningen och analysen av dessa möten har gjorts med syfte att skapa förutsättningar för ungdomarnas språkutveckling och integration i det svenska samhället. Resultatet från dialogkonferenserna har sedan i sin tur tagits med tillbaka in i dialogmötena igen.

ETISKA ÖVERVÄGANDEN

Vi gjorde flera avvägningar innan vi bjöd in ungdomarna att delta i studien. De ungdomar som deltagit i dialogmötena är i en utsatt livssituation, att involvera dem i en forskningsstudie kräver särskild uppmärksamhet och noggranna förberedelser. I samtliga delar av processen har vi strävat efter att uppträda med respekt och hänsyn, att ha tålamod, att presentera studiens syfte och att formulera frågor på ett lättillgängligt sätt. En av de främsta prioriteringarna var att skapa tillit, så att ungdomarna kunde känna sig bekväma i gruppintervjuerna. Det gjordes bland annat med hjälp av de för ungdomarna kända tolkarna. Emellertid vet vi inte hur god relation ungdomarna hade till tolkarna och i vilken utsträckning de kände tillit till dem. Vi försökte också vara noga med att förklara vad vi menade med begrepp såsom projekt, studie och forskning. Eftersom detta är förhållandevis abstrakta begrepp, är det dock oklart hur mycket ungdomarna förstod av våra förklaringar. Svårigheterna att förstå abstrakta begrepp, skulle kunna förklaras med att ungdomarna saknar kunskap om det sammanhang som ger mening åt begreppen, så kallad kulturell litteracitet. Trots noggranna förberedelser och förklaringar, framkom det vid några tillfällen att ungdomarna inte heller var helt införstådda med studiens syfte. Att leva upp till de forskningsetiska kraven på informerat samtycke utgjorde därmed en stor utmaning, trots våra upprepade försök att förklara studien och dess begrepp. Att be ungdomarna att lämna sitt skriftliga samtycke fyllde inte heller någon funktion, eftersom de inte kan veta vad de skriver under.

Ungdomarna befinner sig också i ett kunskapsmässigt underläge och upplever möjligen en (föreställd) press att samarbeta. De vet inte vad som gynnar alternativt missgynnar deras asylprocess, vilket möjligen bidrog till att ingen tackade nej till att delta. I samtalen upplevde vi ibland att de var mer måna om att svara "rätt", och därför gärna upprepade vad någon annan ungdom redan sagt om de upplevde att det fanns acceptans för uttalandet, snarare än att svara reflekterat eller personligt. Språkliga barriärer och förtroendebarrärer har här utgjort begränsningar. Ibland påpekade ungdomarna att vi upprepade våra frågor och menade att de hellre såg direkta och konkreta förändringar i vardagen än pratade om samma saker igen. Vi gjorde här vårt bästa för att bemöta deras frågor och förklara att projektet arbetar långsiktigt och med successiva förändringar.

Alla dessa omständigheter menar vi ändå kompenseras av det faktum att utan ungdomarnas deltagande och kunskaper, skulle färre förändringar och förbättringar vara möjliga. En viktig ambition med projektet var att arbeta med brukardeltagande, och att låta ungdomarna vara aktiva och själva berätta om sina erfarenheter menar vi vägde tungt i sammanhanget. Genom sitt deltagande har ungdomarna fått göra sina röster hörda, även om vår känsla är att de har mer att berätta. Vi upplever att vi ändå kommit närmare ungdomarnas vardag och erfarenheter än vad som hade varit möjligt utan samtalen.

Agens: om ungdomarnas drivkrafter och handlingskapacitet

Dialogmötena med ungdomarna utgick från deras egna bilder av sin framtid och ett ämne som flera berörde var språkets betydelse. Samtalen fokuserade därefter till stor del på förutsättningar och hinder för att lära sig tala, läsa och skriva svenska. I detta kapitel utgår vi från ungdomarnas berättelser och diskuterar dem utifrån ett agensperspektiv.

ATT SE FRAMTIDEN

I samtalen berättade ungdomarna om sina kortsiktiga och långsiktiga (5 år) mål. De kopplade sina mål framför allt till utbildning, språkutveckling, framtida yrke och etablering i det svenska samhället. För samtliga ungdomar är det primära målet att lära sig språket, så att de kan kommunicera med andra, studera och så småningom hitta ett jobb. En av deltagarna förklarar det så här:

Om man inte kan språket behövs en tolk. Om man kan språket behövs det inte en tolk. Man klarar sig själv. Efter språket bestämmer man själv om man vill fortsätta studera eller vill ha ett jobb.

Språket ses alltså både som ett mål i sig själv och som ett medel för att uppnå andra mål. Att "språket är nyckeln" upprepas på ett sätt som får det att låta som en inlärd fras, som något som framhålls okritiskt och utan reflektion. Ett (långsiktigt) mål för några av ungdomarna är att vara klar med gymnasieskolan om fem år. Några av dem uttrycker också tankar om att studera vidare på universitet som en väg till ett yrke. Att ha kunskaper i svenska språket är viktigt för att uppnå dessa mer långsiktiga mål:

Om man kan språket kan man lösa alla sina problem. Man kan fortsätta sina studier. Man kan nå målet.

Det är dock otydligt för ungdomarna hur lång tid det skulle ta att nå olika steg i utbildningssystemet. De har endast vaga uppfattningar om hur de ligger till kunskapsmässigt och vad som krävs av dem för att nå sina mål. En av ungdomarna reflekterar över sin situation, och säger att han vill bli färdig med skolan (gymnasiet) och att han måste få väldigt bra betyg för att kunna komma in på ett bra universitet där han kan läsa till läkare. Det framgår av hans uttalande, att han anser att han studerar på gymnasienivå. Enligt vår tolkning, är det inte klart för honom att han och hans klasskamrater bedöms mot grundskolans mål för skolår 3.

De flesta av ungdomarna har en bild av ett framtida yrke, endast en av ungdomarna saknar en idé om vad han vill bli. Några av de yrken som ungdomarna nämner är läkare, polis, mekaniker och byggare. På frågan om varför de valt just dessa yrken är vissa svar återkommande: för att hjälpa människor (läkare, polis, tolk, mekaniker), för att försvara landet (polis) och för att glädja

andra (tolk, sångare, skådespelare). En av ungdomarna har som mål att bli tolk. Han menar att "det är ett yrke som behövs nu" och på ett mer personligt plan "är det spännande att se glädjen i folks ansikten när man hjälper dem att förstå". Han refererar här till läraren som deltar som tolk i dialogmötet.

Ungdomarna resonerar kring att de behöver bli duktiga på det de vill göra, men att de också behöver någon som visar vilka möjligheter som finns, både när det gäller utbildning och framtida yrken. En av deltagarna uttrycker sina förväntningar så här:

Det måste finnas en organisation som kan visa vad det finns för yrken i Sverige, och vad som passar för mig.

Ungdomarna betonar vikten av en guide som visar vägen för hur man kan nå i mål, någon som berättar om utbildningar men som också kan säga ifall en utbildning inte passar. Här spelar en studie- och yrkesvägledare (SYV) en viktig roll. Enligt lärarna har ungdomarna träffat skolans SYV i början av första terminen på språkintruktionsprogrammet, men det är oklart hur ungdomarna har uppfattat detta möte.

Vid sidan av målen för utbildning och jobb, lyfter några få deltagare även fram andra aspekter av livet. Exempelvis nämns boende, giftermål och fotboll, skådespeleri och fysisk träning i allmänhet. Vissa ungdomar har kommit igång med någon form av fysisk träning, framförallt träning på gym, medan andra fortfarande söker ett sammanhang för träning.

ATT FINNA STRATEGIER FÖR SPRÅKUTVECKLING

För att uppnå sitt mål att kunna tala, läsa och skriva svenska, har ungdomarna olika strategier: att komma till skolan varje dag, att prata svenska även på fritiden, till exempel på gymmet, och att titta på svensk tv. Ungdomarnas svar på hur de tar ansvar för sitt lärande i olika situationer varierar dock väldigt mycket. Vissa uttrycker att de är aktiva på flera sätt, till exempel genom att prata svenska vid varje tillfälle de får eller genom att använda olika onlineprogram och videor för att lära sig mer på egen hand. Andra intar en mer passiv hållning, och beskriver att de inte gör så mycket utöver det som sker i skolan. En av ungdomarna betonar vikten av att själv vara aktiv i sitt lärande:

Om man själv försöker att lära sig något, så blir det kanske lättare att lära sig. Om man inte vill, blir det svårare.

Ungdomarna har också olika strategier för att involvera andra i sitt lärande. Några av ungdomarna framhåller familj och vänner som de som har störst betydelse för deras lärande:

Min bror är mycket bättre, så han försöker hjälpa mig.

Jag tycker inte om att läsa eller skriva när jag är på boendet, eller att göra läxor. Jag försöker prata med mina kompisar, tror att det är ett bra sätt att lära sig svenska.

En av ungdomarna lyfter fram boendets personal som en viktig resurs i språkträningen, förutom de aktiviteter han gör själv: ”

Jag brukar titta på svenska filmer varje dag. Det kommer personal och pratar med mig på svenska som hjälper mig också.

Samtidigt krävs olika resurser för att ungdomarna ska kunna öva på språket. Vissa ungdomar betonar att de vill träffa fler svenskar att prata med och någon önskar att de kunde gå i en klass tillsammans med svenska ungdomar. Andra framhåller praktiska hjälpmedel, som program på datorn där man själv kan öva på språket eller få en text uppläst. En av ungdomarna berättar om youtube-filmer på arabiska som man kan ha till hjälp för att lära sig svenska, något motsvarande verkar dock inte finnas på dari. En del av deltagarna berättar om praktiska hinder som påverkar deras lärande. Till exempel har en av dem inte fått något lånekort på biblioteket och därför kan han inte låna böcker. En annan berättar att hans dator gick sönder i samband med en flytt. Han fick då en räkning som han inte kunde betala, och har därför varit utan dator sedan dess. Dessa situationer borde inte vara svåra att lösa och skulle ge bättre förutsättningar för lärandet, men ungdomarna har inte strategier för att lösa dem på egen hand.

I en av grupperna resonerar ungdomarna kring vikten av att få praktisera, för att på den vägen samtidigt lära sig svenska, ett yrke och yrkesspråket. Skolinspektionen genomförde en kvalitetsgranskning av språkinstruktionen på Nicolaiskolan under höstterminen 2016. De pekade bland annat på vikten av motivationshöjande aktiviteter för ungdomarna, någon form av praktik inom eller utanför skolan skulle kunna vara ett alternativ (Skolinspektionen, 2016). I diskussionen om sina långsiktiga mål berättar flera av ungdomarna om olika sysslor de gjort tidigare i sina liv och som de också gärna hade sysslat med i Sverige. Någon nämner till exempel att arbeta med trä, och flera nämner att mecka med bilar och motorer samt att arbeta med händerna, som något de skulle vilja göra mer av.

ATT KÄMPA SJÄLV OCH ATT SÖKA STÖD FRÅN ANDRA

På en direkt fråga om vems ansvar det är att de lär sig något i skolan, har ungdomarna varierande svar: att det är deras eget ansvar, att det är ett delat ansvar mellan dem själva och läraren eller att det helt och hållet är lärarens ansvar. Ungdomarna har till stor del en positiv syn på sina lärare, och menar att de bryr sig om dem och är väldigt kunniga. En av dem lägger emellertid ansvaret på en lärare för vad och hur han (inte) lär sig:

Om vi får fem ord varje dag, kommer vi att lära oss mycket snabbt, men vi har inte fått några ord idag. När vi får i uppgift att lära oss några ord, frågar man inte igen.

På frågor om hur de kan nå sina mål, är det dock vanligare att ungdomarna betonar det egna ansvaret. Många av de ungdomar som menar att ansvaret ligger hos dem själva, har svårt att se vad de kan be andra om hjälp med. Det finns en ambivalens hos ungdomarna, och de slits mellan önskan om att vara oberoende och behovet av ett sammanhang och stöd. Förklaringar till ambivalensen kan finnas i rädslan för att inte bli accepterade och att inte få stanna i Sverige. En av ungdomarna svarar att han i sitt hemland har fått lära sig att lita på sig själv. Han hänvisar till sin resa genom tolv länder för att ta sig till Sverige, och säger att han inte tänker be om hjälp utan ska försöka fixa allt själv. Andra ungdomar betonar vikten att "våga fråga" när något är oklart och att "våga tala med läraren om vad man har för behov, våga säga när man inte förstår". Det framkom i samtalen att vissa ungdomar är rädda för att ställa frågor eller be om hjälp för att man skäms av olika skäl. En av deltagarna uttryckte det så här:

En del är blyga och kan inte säga vad de tycker och känner utan håller det inom sig och visar en bild utåt att man förstår.

Detta bekräftas av vad personal på boende och i skolan upplever: att vissa skäms och inte vågar prata eller fråga i olika sammanhang. Samtidigt upplever en del av ungdomarna att de istället för att få svar, ofta hänvisas till andra. Till exempel kan personal på boendet hänvisa till god man, när ungdomarna ber om hjälp med att skriva under papper som de fått i skolan. Några av uttalandena visar på frustration, ungdomarna har väldigt många konkreta frågor som de fram tills nu inte har fått svar på. Ungdomarna vet i stor utsträckning inte heller vilket stöd de skulle kunna få, eller av vem. I mötet med olika kommunala verksamheter är deras intryck att det "antecknas och skrivs mycket, men det görs aldrig något".

På frågor om hur vägen mot målen skulle kunna se ut, vad de kan göra själva och vad andra kan göra, blir svaren från dessa ungdomar inte så konkreta utan fokus hamnar istället på rådande omständigheter. Ett exempel är när två ungdomar talar om de fyra sista siffrorna i personnumret. De har uppfattningen att man inte kan delta i föreningsaktiviteter eller bli medlem på ett gym om man inte har de fyra sista siffrorna. En av dem lyfter som exempel:

Om man blir sjuk kan de inte operera oss, för vi har inte fyra siffror.

Bilden att ungdomarna saknar mycket information bekräftas av en personal som säger:

När vi går igenom saker med de ungdomar vi träffar, är det massor de inte vet. De vet inte vad det finns för stöd.

En lärare lyfter att ungdomarna inte vet skillnaden mellan skolsköterska och sjukvården. Hon påpekar vidare att ungdomarna ofta känner sig otrygga med att besöka skolsköterskan, eftersom de tror att skolsköterskan berättar allt de säger för läraren och/eller rektorn. En boendecoach säger att de alltid skickar de ungdomar som mår dåligt till BUP eller vårdcentralen. Problemet förstärks med andra ord av att ungdomarna kan få olika information och besked beroende på vem de talar med. Dessutom, menar personal på boendena, sprids rykten snabbt bland ungdomarna och felaktig information blir fort en "sanning". Även saker som händer runtom i Sverige, som att

någon har tagit sitt liv på ett boende någon annanstans eller att det har fattats nationella beslut som berör den egna situationen, når snabbt ungdomarna och skapar oro. Ungdomarna, som inte kan läsa eller söka information på egen hand, är i större utsträckning beroende av muntlig information från människor i sin omgivning och därför särskilt utsatta när informationen brister.

ATT HANTERA OVISSHET OCH ATT VARA "DEN ANDRE"

Mycket tonvikt under samtalen ligger på ungdomarnas oro för om de får stanna i Sverige eller inte. För vissa framstår detta som överordnat allt annat, innan de har fått besked kan de inte fokusera på andra saker, och dessa ungdomar beskriver en hel del oro, stress och allmän psykisk ohälsa. I en av grupperna är detta särskilt tydligt, här har samtalet mindre fokus på svenska språket och mer fokus på den rädsla och oro som ungdomarna bär på:

Mycket beror på när man får uppehållstillstånd, innan det orkar man inte komma in i samhället och prata med svenskar. Man vet inte om man ska stanna i Sverige eller åka tillbaka till Afghanistan.

En annan formulerar sig på följande vis:

Vi försöker mycket, men vi har större problem. De har skrivit avtal mellan svenska och afghanska regeringen om att skicka oss tillbaka. Jag kan inte sova, jag kan inte fokusera. [-] Jag gillar att studera, men det är ett stort problem, för jag kan inte leva om jag får avslag.

Utöver den ovisshet som det innebär att vänta på besked på sin asylansökan, uttrycker flera av ungdomarna en känsla av utanförskap. Några ungdomar upplever att människor de möter ibland är rädda för dem:

När jag ska gå till centrum, kommer inga svenska människor nära mig. Jag känner att de är rädda för mig. De tycker inte om att prata med mig på svenska.

"Vi är också människor", säger en av de andra ungdomarna som kommentar till sin klasskompis och skrattar uppgivet. Uttalandet kan tolkas som att ungdomarna blir betraktade som "avvikare" i relation till den svenska normen och att de därför uppfattas som hotfulla.

Även i mötet med anställda inom kommunen uppstår en del svåra situationer, ofta kopplade till kulturella skillnader. En av ungdomarna påpekar att personalen på boendet har olika sätt att bemöta honom. Han menar att personal med svensk bakgrund är snälla och vet hur man respekterar människor, medan det finns andra som inte gör det. Det är oklart vad detta uttalande grundar sig i, om det är någon särskild händelse som ligger bakom personens uppfattning. En annan deltagare menar att han blev illa bemött av en i boendepersonalen när han av religiösa skäl valde att fasta och bad om att få sin mat senare på kvällen. Samtidigt uttrycker professionerna att ungdomarna bemöter dem på skilda sätt, beroende på den professionellas ålder och kön.

Ungdomarnas redogörelser för sin situation rör sig över ett stort område och alla aspekter är av betydelse för en helhetsförståelse. Ovissheten om man får stanna i Sverige är en förutsättning

som försvårar lärandet för många av ungdomarna. Deras berättelser om att svenskar verkar rädda för dem, och att en av dem särskilt markerade att "vi är också människor", visar att det finns upplevelser av utanförskap i gruppen.

DISKUSSION

Språkintruktionsprogrammet syftar till att ungdomarna ska lära sig så pass mycket svenska att de kan lära sig andra skolämnen på svenska. För ungdomarna i alfabetiseringsgrupperna är detta en lång resa. Ungdomarna uttrycker att de vill lära sig svenska, att "språket är nyckeln", och att detta både är ett mål i sig och ett medel för att nå andra mål såsom utbildning och jobb. Att kunna språket kan stärka agensen och ungdomarnas handlingskapacitet även på andra områden, eftersom språkkunskaper gör det lättare att kommunicera och ta till sig information. Samtidigt krävs det handlingskapacitet hos individen för att hen ska lära sig ett språk. Här kan organisationen stödja ungdomarnas lärande, till exempel genom att erbjuda lämpliga hjälpmedel eller genom att bryta ner långsiktiga mål till delmål. Det är dock otydligt för ungdomarna hur utbildningssystemet ser ut, vilka krav som ställs på dem för att nå olika mål och hur de ligger till kunskapsmässigt.

Det är oklart om ungdomarna förstår omfattningen av att lära sig ett nytt språk. Även om flera av dem har börjat tala en del svenska, ställer det andra krav att lära sig ett språk skriftligt, särskilt för den som är i början av sin läs- och skrivutveckling. Ungdomarnas språkutveckling går långsamt och det är inte rimligt att tro att de kommer uppnå grundskolekompetens innan de fyller 20 år. Samtidigt är kommunens verksamhet uppbyggd med ett tydligt fokus på utbildning. Att ungdomarna ska lära sig läsa och skriva på svenska, är första steget mot att klara grundskolan och komma in på ett nationellt gymnasieprogram. Detta återspeglar en alltigenom stark norm för en framgångsrik integration i det svenska samhället (Nilsson Folke, 2017). Här blir diskrepansen mellan organisationens målsättningar och ungdomarnas förutsättningar tydliga.

Att lära sig språket är en viktig drivkraft för ungdomarna och den bör värnas, men om organisationen inte ger rätt förutsättningar, eller har orealistiska målsättningar, finns det en risk att ungdomarna inte upplever situationen som hanterbar. För att överbrygga skillnaden mellan organisationens mål och ungdomarnas förutsättningar, är det viktigt att tillgodose ungdomarnas önskan om någon som kan hjälpa dem att förstå vilka jobb de skulle kunna ha i framtiden och hur de ska ta sig dit. SYV och liknande funktioner har en betydelsefull roll att spela här.

Att ungdomarna har olika förhållningssätt och tar olika ansvar för sitt lärande kan också kopplas till agensbegreppet. De olika strategier som ungdomarna använder, både i form av lärandestrategier och genom hur de bygger och använder olika sociala relationer, visar att de har olika grad av utvecklad agens. Ungdomarna ger ju också en del konkreta förslag på vad de själva skulle kunna förändra för att kunna vara mer aktiva i processen. Flera ungdomar lyfter vikten av att kämpa, att

inte ge upp, i såväl generella termer, som när det kommer till att lära sig språket. En viktig aspekt här är kommunikation i flera olika situationer. Det kan handla om att våga fråga om saker man behöver eller undrar över, det vill säga att erövra agens (Biesta & Tedder, 2007). Samtidigt gäller det att ungdomarnas frågor bemöts på ett respektfullt sätt. Mycket av den information som når ungdomarna är ofullständig eller felaktig. Ungdomarna är i stor utsträckning beroende av muntlig information från människor i sin omgivning. För att göra situationen och sammanhanget begripligt, är det därför viktigt att den information ungdomarna får från professionerna är korrekt och samstämmig. Ungdomarnas möjlighet att ta hjälp av andra i sitt lärande begränsas också av deras nätverk. Flera efterfrågar mer kontakt med svenskar. Idag är ungdomarnas möjligheter att träffa svenskar, utöver personal på boende och i skolan, begränsade till individuella aktiviteter på fritiden.

Ungdomarna efterfrågar praktik och annan meningsfull sysselsättning. Även Skolinspektionen rekommenderar mer motivationshöjande aktiviteter (Skolinspektionen, 2016). Om ungdomarna aktivt kan koppla lärandet till olika delar av sitt vardagliga liv, ökar möjligheten att undervisningen upplevs som meningsfull. När ungdomarnas behov sätts i centrum, ser de mer direkt kopplingen mellan vad de lär sig och hur de kan använda det. I tidigare forskning om alfabetiseringsprocessen, diskuteras också vikten av att elevernas tidigare erfarenheter lyfts fram som tillgångar (Franker, 2004). Att tänka nytt i det pedagogiska upplägget, och att fundera över alternativa arbetsätt där ungdomarnas tidigare erfarenheter inkluderas i undervisningen, skulle kunna utveckla verksamheten på ett sätt som verkar resursstärkande och som gynnar ungdomarnas möjligheter att erövra agens.

Det finns en stor frustration hos flera av ungdomarna, en frustration som delvis grundar sig i att de inte vet om de får stanna i Sverige eller inte. Migrationsverkets process upplevs som alltför långsam, vilket gör att många ungdomar har svårt att fokusera på till exempel sitt skolarbete. Detta stämmer väl överens med forskning om barn på flykt, där det framgår att tiden i väntan på besked om uppehållstillstånd präglas av osäkerhet och stress (Al-Baldawi, 2014). Att inte veta om de får stanna i Sverige gör att ungdomarna ifrågasätter hur meningsfullt det är att lära sig språket och andra ämnen. Osäkerheten och maktlösheten har negativ inverkan på ungdomarnas agens. Professionerna får här framför allt arbeta med att dämpa den negativa inverkan stressen har på ungdomen och att motivera till fortsatt skolarbete. Det gäller att stödja ungdomarna, så att de kan finna en känsla av sammanhang (Kohli & Mather, 2003). I det arbetet kan KASAM vara ett behjälpligt perspektiv. Enligt Antonovsky (2015), är hanterbarhet, begriplighet och meningsfullhet viktiga faktorer för känslan av sammanhang. Genom att etablera arbetsmetoder, rutiner och förhållningssätt som stärker dessa faktorer kan man stärka de enskilda ungdomarnas förutsättningar för agens.

Resursperspektivet: om professionens syn på ungdomarna

Dialogmötena med professionerna speglade till stor del samtalen som ungdomarna förde under sina dialogmöten. I detta kapitel återger vi professionernas berättelser om hur de stöttar ungdomarna och vilka utmaningar de möter i sitt arbete. Därefter diskuterar vi ur ett resursperspektiv hur professionerna i sina olika yrkesroller bäst kan stödja ungdomarna.

UTMANINGAR I ATT STÖTTA UNGDOMARNA

Skol- och fritidsförvaltningen, Socialförvaltningen och Arbetsmarknadsförvaltningen har alla såväl stadsövergripande som förvaltningsspecifika mål och uppdrag att förhålla sig till. Mandatperiodsprogrammet (2014) och Livskvalitetsprogrammet (2016) är stadsövergripande styrdokument som betonar bland annat att skolan ska utjämna livschanser och ge verktyg och förutsättningar för alla elever att förverkliga sina drömmar (Mandatperiodsprogrammet), samt att det ska göras tidiga insatser och skapas samarbeten för att alla barn ska kunna få en god uppväxt, goda kunskaper och ett bra liv som vuxna (Livskvalitetsprogrammet). De mer förvaltningsspecifika målen handlar om att ungdomarna ska nå uppsatta årskursmål i skolan (skol- och fritidsförvaltningen), bli självständiga (socialförvaltningen) och så småningom självförsörjande individer (Arbetsmarknadsförvaltningen). I de flesta sammanhang är dessa mål inte problematiska, men i fallet med 16- och 17-åriga ungdomar som helt eller delvis saknar läs- och skrivkunskaper kan de delvis ha en motverkande effekt. Så länge den unge är asylsökande eller nyanländ, och inskriven i språkintruktionsprogrammet, är det skolans mål som är överordnade. Skolgång är också ett krav för att kommunen ska få ersättning för de ungdomar som är skrivna i kommunen. Samtidigt är det inte realistiskt att tänka sig att dessa ungdomar ska nå skolans mål för åk3, än mindre för åk9, innan de fyller 20 år.

För att gynna möjligheten till självförsörjning och självständighet på längre sikt, finns dock anledning att uppmuntra ungdomarna att gå i skolan så länge som möjligt. Samtidigt skulle praktiken kunna skapa ett sammanhang där ungdomarna både kan ta till vara på de resurser de redan besitter och öva på svenska språket. Risken är dock att praktiken genomförs på bekostnad av vissa ämneskurser i skolan. I studien framkom det ganska snabbt att oavsett vilka mer långsiktiga mål och drömmar ungdomarna har, såg de alla språket som ett första steg på vägen dit. Språk- och kunskapsutveckling blev därför de mål som diskuterades mest. Dessa mål kunde sedan sättas i relation till mer långsiktiga mål och perspektiv, som till exempel att inhämta ämneskunskaper eller att ta grundläggande steg mot att bli självständig och självförsörjande.

Professionerna talar på flera sätt om ungdomarnas resurser och agens och återkommer ofta till att det är ungdomarna och deras behov som ska vara i centrum. De resonerar återkommande kring hur de bäst kan stötta ungdomarna och en svårighet i arbetet är att bedöma vilken hjälp som gör bäst nytta. Många träffar ungdomarna dagligen och följer såväl deras språk- och kunskapsutveckling som deras asylprocess på nära håll. Engagemanget och viljan att göra gott för ungdomarna är påtaglig bland de som arbetar närmast dem. Ibland kan dock valet att inte hjälpa, och att ställa högre krav på ungdomarna att lösa situationen själva, vara det som är mest gynnsamt ur ett långsiktigt perspektiv eftersom det stimulerar ungdomarna att agera självständigt. Det som ger bäst förutsättningar för att skapa eget värde är, enligt professionerna, "att inte curla för mycket utan att ta vara på drivet ungdomen redan har", att "inte låta dem sjunka för långt ner i en nedåtgående spiral". Olika sätt att skapa goda förutsättningar kan vara "att hjälpa till att skapa en inre trygghet" eller att "hjälpa dem att se olika vägar till det de vill uppnå". Professionerna arbetar på så vis på många sätt för att stärka ungdomarnas agens. En av coacherna betonar betydelsen av att ständigt arbetar aktivt med att stärka ungdomarnas agens:

Det är viktigt att de inte somnar på kvällen med en tro om allt de inte kan, utan somnar med vetskapen om vad de faktiskt kan.

Därtill talar professionerna återkommande om ungdomarnas resurser som något de vill lyfta fram. Coacherna arbetar bland annat med att hitta "det ungdomarna är bra på och bygga vidare på det. Då tar man fokus från vad de inte kan". När ungdomarna ifrågasätter varför de ska lära sig svenska när de inte vet om de får stanna i Sverige, framhåller professionerna att "kunskap är något ingen kan ta ifrån en".

UTMANINGAR KOPPLADE TILL UNGDOMARNAS SPRÅKUTVECKLING

Ungdomarna befinner sig i en utsatt situation där många faktorer motverkar deras förutsättningar att stärka sina resurser och erövrar sin agens. Det politiska klimatet i samhället, människors attityder till flyktingar, samhällets sätt att värdera språkkunskaper och det sätt på vilket ungdomarnas tidigare erfarenheter (inte) värderas är alla faktorer som påverkar ungdomarnas förmåga att utveckla agens. I samtalen med professionerna, framkom flera utmaningar i arbetet med att stödja ungdomarna i språkutvecklingen som är kopplade till ungdomarnas strategier och förutsättningar.

I språkintruktionsprogrammet är målet att ungdomarna ska lära sig så mycket svenska att de kan lära sig övriga skolämnen på svenska. En av lärarna för alfabetiseringsklasserna menar att även om språkutvecklingen går olika snabbt för ungdomarna, befinner sig samtliga ungdomar i hennes grupp fortfarande långt ifrån åk3-målen. Den stora utmaningen, menar läraren, är att undervisningen tar så lång tid. Att gå igenom och genomföra några enkla övningar är tidskrävande och utvecklingen går inte lika snabbt som när 6- till 7-åringar lär sig läsa. Ungdomarna lär sig läsa och skriva samtidigt som de lär sig ett nytt språk och måste därmed lära sig stava ord, samtidigt

som de ska förstå betydelsen av dem och kunna sätta in dem i ett sammanhang. Detta kräver mycket repetition. Ungdomarnas ovana att studera på detta sätt blir tydlig. Läraren menar att en del elever är otåliga och vill gå fortare fram. Det leder till att de genomför övningarna i böckerna snabbt, men utan att riktigt lära sig. En utmaning är därför att få dem att förstå vad det innebär att lära sig ett nytt språk och att lära sig läsa och skriva, att det inte bara är arbetsuppgifter man kan "beta av". En sådan otålighet är dock inget unikt för dessa ungdomar, utan kan ses hos ungdomar i de flesta klassrum.

Undervisningen sker uteslutande på svenska och lärarna pratar svenska med eleverna även när det gäller praktiska saker som rasttider, lunch, läxor och förberedelser för morgondagen. På skolan finns två studiehandledare som talar dari och som fördelar sin tid mellan klasserna. En av lärarna reflekterade över balansgången mellan att ge ungdomarna svenska glosor att lära sig stava och att hjälpa dem att förstå vad de betyder. Utan en viss vokabulär, blir det svårt att få ett sammanhang i språket. Här blir studiehandledaren en viktig resurs, eftersom hen kan säkerställa att ungdomarna har förstått innebörden av det läraren säger. En av lärarna efterfrågar mer tid för studiehandledarna i undervisningen, men också pedagoger som kan fler språk än svenska och engelska.

För coacher och socialsekreterare är målet med ungdomarnas språkutveckling att de ska klara sig i vardagen. En anställd på ett boende berättar att "det är mycket fokus på läxor, vissa kommer självmant, andra får man dra i". I samtalen efterfrågar coacherna bättre kunskap om och tekniker för att hjälpa ungdomarna med läxorna. En enhetschef för ett boende betonar:

Vi kan inte tro att vi kan lära ut svenska perfekt bara för att vi har läxhjälp.

Idag är det framför allt upp till den enskilde ungdomen att kommunicera om och hur han vill ha hjälp med sina läxor. Genom en närmare kontakt mellan lärare och boende, skulle coacherna kunna vara mer proaktiva i sin läxhjälp.

Även professionerna ser en fördel med att låta ungdomarna praktisera eller ha mer praktisk undervisning i slöjd- och hemkunskapssalar. Detta skulle hjälpa ungdomarna att praktisera språket i ett sammanhang, samtidigt som det skulle ta till vara på ungdomarnas tidigare yrkeserfarenheter och stärka deras agens. En coach menar att det inte har gått att ordna praktikliknande aktiviteter på grund av problem med försäkringar. För skolans del har försäkringen inte varit ett problem, men däremot har tidigare praktikperioder i samarbete med Arbetsmarknadsförvaltningen visat att ungdomarna behöver ha nått en viss nivå på språket för att klara sin praktik. Ungdomarna i alfabetiseringsklassen har ännu inte nått den nivån.

UTMANINGAR KOPPLADE TILL EGET ANSVAR OCH STÖD FRÅN ANDRA

Även professionerna märker av ungdomarnas behov av information och att ha någon att fråga. En lärare berättar att hon får frågor om allt från CSN till tandvård och sömnproblem. Hon upplever det som en svår avvägning att bestämma vad hon som lärare förväntas göra för att hjälpa ungdomarna med dessa frågor. I samtalen framkommer också en vilja att vid behov samverka med andra, för att på så sätt kunna "renodla" den egna professionen och göra mer av det man är bra på. En lärare formulerade sig så här:

Om en ungdom önskar något som inte alls är min profession, fördelen är då om jag vet vem jag ska ringa. Det är ju ändå viktigt att vi stannar i våra professioner så att vi inte blir lite av allt. Jag tror det är viktigt att man håller sig till den profession man har.

Samtidigt, reflekterar hon, finns det en risk att om ungdomarna möter alltför många professioner upplever de att de blir runtskickade och att ingen tar ansvar. En enhetschef berättar att hon i samtal med brukare ofta hör att "jag vill helst inte berätta min historia 17 gånger för en massa olika människor", samtidigt som de är angelägna om att träffa rätt personer. Hon fortsätter: "Så är det ju med andra människor också naturligtvis, de vi möter här också, de vill ha *rätt* hjälp".

För att möjliggöra en mer effektiv kontakt mellan olika professioner, krävs en ökad kunskap om vad de olika professionerna gör. Ett återkommande tema i diskussionerna är ansvarsfördelningen mellan de olika verksamheterna. Fram till hösten 2015 fanns det bara ett HVB-hem i Helsingborg och då fungerade kontakten mellan skola, boende och gode män bra. Det var färre personer involverade och kontakten var mer frekvent. När antalet ensamkommande barn- och ungdomar ökade under hösten 2015, skedde en förändring i ansvarsfördelningen. I den akuta situationen fick vissa arbetsuppgifter prioriteras ned, bland annat deltog ungdomarnas kontaktpersoner på boendena alltmer sällan i utvecklingssamtalen på skolan. När antalet asylsökande ungdomar nu minskar, och organisationen för boende och intag till skolan är mer stabil, upplever coacher och lärare ett behov av att på nytt definiera om rollerna och ansvarsfördelningen.

Ett exempel där behovet av samordning är tydligt är i arbetet med Hitta rätt-materialet. Hitta rätt utgår från Socialtjänstens system BBIC (Barnens bästa i centrum) och består av sex teman som kopplas till BBIC:s behovsområden: utbildning, identitet och utveckling, familj och relationer, socialt samspel och klara sig själv. Hitta rätt är ett centralt arbetsmaterial på boendena, men det nämns sällan i samtalen med lärarna. Det sker inte heller någon samordning mellan skola och boende kring när man arbetar med specifika teman eller för att stämma av kunskapsnivån inom olika områden. En närmare kontakt mellan skola och boende skulle kunna förbättra samordning och samverkan.

Ett annat återkommande ämne i diskussionerna, har varit vilken information deltagarna får dela med sig av till varandra med anledning av den sekretess som gäller inom bland annat socialtjänst och skola. Det finns en stor osäkerhet kring sekretessreglerna och osäkerheten gör att medarbetare

väljer att inte dela med sig av information hellre än att riskera att göra fel. Lärarna berättar om ett exempel där ett boende sjukanmälde en elev via mail men inte kunde uppge vad eleven hette med hänvisning till sekretessen. Detta gjorde att läraren fick gissa sig till vem sjukanmälan gällde. För lärarnas del kan sekretessen innebära en osäkerhet kring vilken information de får dela med sig av till god man respektive kontaktperson på boendet. Rektorn framhåller också att när skolan tar kontakt med socialsekreterarna inom Socialtjänsten, får de på grund av sekretessen ingen återkoppling. Detta gör att de inte vet hur Socialtjänsten har gått vidare med ärendet. Även coacherna uppger att det finns en osäkerhet om man får dela information om ungdomarna mellan HVB-hemmen, till exempel i samband med att ungdomarna besöker varandras boenden. En coach framhåller att det behövs bättre kontakt mellan boendena på flera områden, annars riskerar viktig information att falla bort i överlämningen. Detta gäller inte minst i samband med att någon byter boende.

UTMANINGAR KOPPLADE TILL OVISSHET OCH UTANFÖRSKAP

Flera av professionerna ger exempel på hur ungdomarnas strategier och ambitioner för att lära sig svenska, utmanas av faktorer som ligger utanför själva lärprocessen, såsom ungdomarnas psykiska mående och oro kopplad till ovissheten i asylprocessen. En av coacherna menar att det är en utmaning att bemöta frågor som "Varför ska jag plugga om jag inte får stanna?". I en av grupperna vid den andra dialogkonferensen uppstod en diskussion kring ungdomarnas hälsa kopplad till stress och oro. En lärare menade att ungdomarna "mår ju mer eller mindre dåligt, och sedan kommer det i skov" och betonade att skolhälsovården har en viktig funktion för att fånga upp akuta kriser. En enhetschef menade att det är "vi som tror att de mår sämre än de gör" och att ju mer vi betonar osäkerheten i väntan på besked om uppehållstillstånd desto mer oro skapar vi hos ungdomarna. En verksamhetschef framhöll att det finns andra ungdomar som också mår dåligt, men att risken och sannolikheten för att dessa ungdomar har med sig traumatiska upplevelser är större. Det är därför inte konstigt om de tar mer av elevhälsans tid i anspråk. Han vill dock inte peka ut ungdomarna för mycket av den anledningen, utan betonar att "den stora skillnaden mellan dessa ungdomar och andra är ju trots allt språket".

Ytterligare en faktor som påverkar de här ungdomarna är myndigheternas bedömning av deras ålder. För många ungdomar sker en uppskrivning av deras ålder i samband med besked om uppehållstillstånd. Om en person är (eller bedöms vara) över 18 år, kommer de vid beslut om uppehållstillstånd att bedömas som vuxna. I samtal med professionerna framkommer att det också är otydligt enligt vilka kriterier eleverna får stanna kvar i gymnasieverksamheten efter att de fyllt 18 år om de inte fått besked om uppehållstillstånd. Gymnasiet som skolform har ett ansvar upp till 20 års ålder, men den som fyller 18 kan tvingas flytta från sitt HVB-hem till ett vuxenboende, ofta på annan ort. I praktiken kan ungdomarna alltså behöva byta skola och riskerar att förlora tillgång till sin skolplats. Om de blir placerade i en av kranskommunerna har ungdomarna i vissa fall löst problemet genom att pendla.

Processen är otydlig för såväl personal som ungdomar och skapar oro då man inte vet vad som kommer hända den dag man fyller 18 år. Processen behöver tydliggöras, och kanske förändras, för att på ett mer effektivt sätt stödja ungdomarnas lärande och utveckling. En boendecoach berättar om att ungdomarna kan ansöka om att, vid speciella behov, få stanna kvar på boendet till 21 års ålder. Coachens uppfattning är att ingen någonsin blir beviljad. Detta har lett till att personalen heller inte berättar om den här möjligheten för ungdomarna.

DISKUSSION

I materialet framkommer att professionerna till stor del identifierar samma områden som ungdomarna som centrala att utveckla. De professionella ger en fördjupad förståelse kring varför vissa saker är svåra att arbeta vidare med och förändra. Det framträder tydligt i materialet att sociala relationer är viktiga för ungdomarna i deras lärande. Graden av självständiga kontakter med andra, verkar samvariera med graden av självständighet i ungdomarnas lärande. Självständighet bör uppmuntras som ett led i att erövra agens. Samtidigt är det viktigt att det finns en medvetenhet om att flertalet av ungdomarna (och i flera fall även deras föräldrar) saknar skolbakgrund och därmed också många av de lärandestrategier man får genom att gå i skolan. Det innebär inte att ungdomarna saknar lärandestrategier, utan möjligen att deras lärandestrategier ser annorlunda ut. Forskning visar att undervisningen blir mer framgångsrikt om individers sociala och kulturella identiteter bekräftas i undervisningen än om de förnekas (Franker, 2004). Utifrån ett resursperspektiv krävs lyhördhet för att identifiera och stimulera de lärandestrategier som ungdomarna redan besitter. Samtidigt innebär ett sådant förhållningssätt en möjlighet att synliggöra och utveckla nya lärandestrategier för ungdomarna.

Utöver de rent pedagogiska utmaningarna med att lära sig läsa, behöver ungdomarna också knäcka samhällskoden och få kunskap om sin kulturella och sociala kontext. Det är genom att förstå själva lärandet och sammanhanget för lärandet som ungdomarna utvecklar en kulturell och funktionell litteracitet. Det framgår på många olika sätt att ungdomarna saknar kunskap om hur det svenska samhället fungerar. Denna brist på kunskaper får betydelse för hur ungdomarna ser på sig själv och sin kapacitet, men också på deras förväntningar på det svenska välfärds-samhället. Det svenska samhällssystemet är abstrakt för ungdomarna, flera av dem reagerar med frustration över sådant de inte förstår. Avsaknaden av kunskap om svenska samhällsaktörer och ansvarsfördelningen mellan dem, resulterar i uppfattningen att ingenting görs. För någon på "insidan", till exempel en lärare eller boendecoach, krävs det alltså insikt i vilka sammanhang som är svåra att förstå för ungdomarna och att ovissheten i deras situation medför en extra utmaning i ett resursperspektiv. Här blir en tydlig ansvarsfördelning mellan professionerna också betydelsefull. Utifrån väldefinierade roller och uppdrag kan professionerna samverka på ett mer effektivt sätt runt och tillsammans med respektive ungdom. En utmaning i det här arbetet är att

stötta ungdomarna på ett sätt som inte framställer dem som avvikande samt att tillskriva deras kunskaper och erfarenheter ett rättmätigt värde (jfr Sernhede, 2010).

Frågor som berör skillnader i kultur, etnicitet och religion har inte direkt adresserats under dialogmöten eller dialogkonferenser. Dessa frågor har dock i flera olika sammanhang visat sig ha betydelse för ungdomarnas situation, till exempel för hur de lär sig svenska, hur de (inte) förstår det svenska välfärdssystemet samt för hur de blir bemötta i skolan, på boende, av andra organisationer och av andra samhällsmedborgare. Bemötande som bygger på stereotypa föreställningar om identitet och kultur, bidrar till upplevelser av brist och utanförskap hos ungdomarna och hämmar värdeskapandeprocessen och möjligheten att erövra agens. Därför måste professionerna och välfärdens olika aktörer ständigt arbeta med att synliggöra och problematisera förgivettagna föreställningar inom den egna organisationen (jfr Hansen, 2000; SOU 2006:79). Att utmana normativa antaganden och arbetssätt bidrar till organisationsutveckling, och ungdomarnas perspektiv och berättelser är ett sätt att synliggöra dessa förbättringsområden i verksamheten.

En övergripande reflektion utifrån såväl ungdomarnas som de professionellas berättelser, är om språkinstruktionen är organiserad på det mest ändamålsenliga sättet. Används de gemensamma resurserna på bästa sätt för att underlätta ungdomarnas språkutveckling? Denna fråga kräver särskild eftertanke, det är svårt att se alternativa förslag. Språkinstruktion är en vedertagen form för undervisning av asylsökande och nyanlända ungdomar och utbildningsspåret är den väg som förespråkas inom våra förvaltningar. Det nya ersättningssystemet för kommunerna kommer också förutsätta att ungdomar i gymnasieåldern går i skolan.

I sammanhanget kan det vara aktuellt att lyfta frågan om det verkligen är relevant att arbeta med grundskolans samtliga mål. Grundskolan är en specifik skolform och målen i skolår 9 är en garant för att en elev har uppnått de krav som ställs för denna skolform. Men är det relevant för de ungdomar som kommer till Sverige som 16- till 18-åringar, och inte kan läsa och skriva, att arbeta med målen för skolår 3 respektive 6? Räcker det kanske med att de arbetar med de mål som krävs för att klara grundskolan? Våra styrdokument ger i dagsläget ingen vägledning i hur vi ska förhålla oss till kursplanernas mål när det gäller kortutbildade ungdomar. Detta lär sannolikt behöva adresseras på högre nivå framöver. I relation till bedömning är dessa frågor synnerligen relevanta. De påverkar de kunskapskrav som används som måttstock och det antal mål som ungdomarna behöver arbeta med innan de kan gå över till nästa skolform, det vill säga gymnasiet. Frågorna är även relevanta i förhållande till ungdomarnas möjlighet att erövra agens och deras känsla av sammanhang. Kanske kan andra kunskapsmål underlätta arbetet med att ta tillvara ungdomarnas tidigare erfarenheter och kompetenser samt att göra undervisningen meningsfull.

Tjänstelogiken: om samverkan mellan aktörer

Den kommunala organisationen, som såväl ungdomarna som professionerna är en del av, sätter till stor del ramarna för ungdomarnas integrationsprocess. Den är svåröversiktlig och svårförändrig men har också stora resurser och en möjlighet att skapa mervärde för sina klienter och medborgare. I detta kapitel fördjupar vi oss i den kommunala organisationens möjligheter och begränsningar och diskuterar dessa ur tjänstelogikens perspektiv.

AKTÖRERNA RUNT UNGDOMARNA

Flera av de förändringsmöjligheter som diskuterats ovan, rör behovet av mer kontakt mellan olika professioner. Boendecoacherna framhåller vikten av att ungdomarnas kontaktpersoner är med vid de utvecklingssamtal som skolan genomför en gång per termin. På så sätt kan alla parter få en uppdatering om ungdomens utveckling i skolan, men också om vilket stöd och hjälp, med till exempel läxläsning, som han kan behöva från boendet. För skolpersonalen är det mer oklart hur man ska förhålla sig till kontaktpersonen i förhållande till god man. God man är ungdomens vårdnadshavare i föräldrarnas frånvaro, men coacherna på boendena ser sig som "ställföreträdande vårdnadshavare". Det är de som hjälper till med det praktiska i vardagen som läxor, att hantera det dagliga måendet, sömnbrist, att komma i tid till skolan och så vidare. För lärarna blir det ett dubbelarbete att kontakta både kontaktperson och god man i alla ärenden. I praktiken är det god mans ansvar att förmedla information mellan skola och boende, men när så många olika personer är inblandade finns en risk att information inte når fram eller är bristfällig.

En återkommande stötesten i diskussionen med professionerna, är relationen till god man. Varje god man utses av kommunens Överförmyndarnämnd och går en utbildning som förmedlar vad uppdraget innebär. Godmanskapets omfattning anges i ett formellt förordnande. I praktiken utövar dock gode män sitt uppdrag väldigt olika, vilket skapar förvirring hos personalen och ger olika förutsättningar för ungdomarna. Den senaste tiden har det också varit en stor omsättning av gode män, en omsättning som beror på att många upplever att uppdraget är mer omfattande än de först trodde. Lärare och coacher efterfrågar en tydligare bild av vad god man har för ansvar och vilka krav man kan ställa på personen ifråga. Eventuellt behövs tydligare direktiv i utbildningen för gode män.

Coacherna uttrycker även en önskan om att hitta former för en återkommande kontakt med lärarna utöver utvecklingssamtalen. Idag finns ingen naturlig plattform för sådana kontakter, utan de sker när behov uppstår, till exempel när boendet gör en sjukanmälan. I de fall där det finns en mer frekvent kontakt mellan lärare och coacher är denna ofta personbunden. I många andra klasser på Nicolaiskolan använder läraren en digital plattform för kommunikation med eleverna

som även vårdnadshavare har tillgång till. För alfabetiseringsklasserna har det emellertid inte varit aktuellt att använda sig av denna plattform ännu. Ett förslag som diskuterades under mötena med professionerna var införandet av ett månads- eller nyhetsbrev från läraren till vårdnadshavare. En fråga som kvarstår är dock hur brevet ska spridas.

I många frågor som rör ungdomarna behöver ytterligare resurser och professioner kopplas in, till exempel socialsekreterare, skolkurator eller studie- och yrkesvägledare. Som en deltagare betonade:

Det är en utmaning att länka samma professioner. Vi behöver träna oss i att jobba tillsammans.

Idag arbetar medarbetare inom alla förvaltningar med asylsökande och nyanlända, men det är få personer som har en överblick över vilka funktioner som finns och hur ansvarsfördelningen ser ut. Att samla sig i team runt varje ungdom kräver därför en del samordning. Även om viljan och behovet att samarbeta finns, ska man inte underskatta de utmaningar samverkan kan innebära i en stor offentlig organisation.

PARALLELLA ADMINISTRATIVA SYSTEM

Att samarbeta över förvaltningsgränserna innebär också en praktisk svårighet då verksamheterna har olika sätt att organisera sig och använder olika administrativa system. Här blir administrativa rutiner och sekretess en aktuell fråga. Eftersom olika förvaltningar inte kan dela dokument och uppgifter med varandra, arbetar man i flera administrativa system parallellt. Ungdomarna får berätta sin historia i flera sammanhang och kartläggningar av deras situation börjar oftast om från början. Även inom en förvaltning kan det pågå flera administrativa rutiner parallellt med varandra. Till exempel kartläggs ungdomarnas kunskaper och erfarenheter på Välkomsten, samtidigt som det görs en bedömning av deras utveckling i samband med individuell utvecklingsplan (IUP) och sedan ytterligare bedömningar när ungdomarna träffar SYV eller skolsköterskan. Hade det gått att sammanvända dokumentationen skulle arbetet kunna effektiviseras och ungdomarna slippa att upprepa sin historia i flera olika sammanhang.

Genom att öka kunskapen om sekretessreglerna, skulle den osäkerhet som finns kring vilken information verksamheterna får dela med varandra minska och ungdomarna skulle kunna få ett mer sammanhållet bemötande av olika professioner. Detta är ett stort arbete som innebär såväl utbildning om sekretess som samordning av dokumentation och tekniska lösningar för att dela information.

AKTÖRER MED KOMPLETTERANDE RESURSER

Slutligen – som ytterligare ett sätt att utöka ungdomarnas nätverk, att ge dem ett sammanhang att öva sin svenska i och att ge dem en meningsfull fritid – diskuterade professionen möjligheten att skapa samarbeten med olika delar av föreningslivet. I Helsingborg finns många föreningar som kan fylla olika funktioner. Vissa föreningar fokuserar på att knyta ihop människor i kompisnätverk eller på att öva språk i ett språkcafé. Andra fokuserar aktiviteter eller idrott där en följd kan vara man får träffa nya människor och träna sin svenska. För att stödja ett utökat samarbete med föreningslivet, har staden möjlighet att ge både förenings- och projektbidrag till föreningar och mer riktade bidrag, till exempel till integrationsprojekt.

Det finns redan en del samarbeten mellan staden och olika föreningar, Många av dem vänder sig dock till ungdomar generellt (såsom lovaktiviteter) eller till nyanlända specifikt genom att ungdomarna söks upp via barn- och ungdomsetableringshandläggaren på arbetsmarknadsförvaltningen. Ungdomarna i den här studien visar intresse för att delta i föreningslivet. Det är dock svårt för dem att veta vilka föreningar som finns och hur man kommer i kontakt med dem. Även deltagaravgifter och vissa administrativa rutiner kan vara ett hinder för att delta. Här skulle boendena och skolan kunna hjälpa till för att knyta kontakt med föreningar, till exempel genom att sprida information om föreningar eller genom att anordna en informationsdag för föreningar. En coach framhöll att om sådana aktiviteter samordnas mellan flera boenden, behöver det inte vara så svårt att organisera dem. Här behövs dock mer samarbete mellan boendena samt med Kulturförvaltningen och Volontärcenter.

DISKUSSION

Målgruppen unga asylsökande som är i början av sin läs- och skrivkunskapsutveckling, har inneburit nya uppgifter för flera av kommunens förvaltningar. Detta gäller inte minst Socialförvaltningen, Skol- och fritidsförvaltningen samt Arbetsmarknadsförvaltningen. Förvaltningarna har under kort tid funnit nya lösningar, rutiner och procedurer i sina respektive verksamheter för att hantera den rådande situationen. Fokus har legat på vad som ska göras och vem som ska göra vad, att hitta fungerande samverkansformer mellan olika verksamheter och professioner. Att sätta sina insatser i ett större sammanhang har dock fått stå tillbaka.

Utifrån tjänstelogiken blir det tydligt att organisationen har en stuprörsuppdelning (Persson och Westrup, 2014) som försvårar för samarbete mellan verksamheterna och med ungdomarna. Varje förvaltning har ett tydligt fokus på sitt eget uppdrag, även fast det finns flera gemensamma områden som man skulle kunna samarbeta kring och där samverkan skulle gynna ungdomarna. Samordning kring dokumentation och ökad kontakt mellan skola och boende skulle kunna minska dubbelarbete och ge en bättre förståelse för ungdomarnas hela livssituation. För att uppnå en sådan samverkan krävs ett strukturerat arbete över förvaltningsgränserna, där ungdomen och dennes värdeskapande sätts i centrum (Lusch & Vargo, 2015). För att öka möjligheten till samarbete

och för att kunna stödja ungdomarna i deras strävan att erövra agens, finns behov av en gemensam kunskap om respektive professions uppdrag i förhållande till ungdomarnas mål. I ett sådant arbete är det, enligt tjänstelogiken, av yttersta vikt att ungdomarna själva ingår som de aktiva aktörer de faktiskt är. Detta av den enkla anledningen att det är ungdomarna själva som skapar sin språkutveckling och integration, och gör det genom att betjäna sig själv med hjälp av andra.

De långsiktiga målen och kunskapskraven i skolans styrdokument behöver förstås i förhållande till arbetsmarknadens behov av arbetskraft likväl som i förhållande till ungdomarnas behov av social trygghet. Ur ett agens- och resursperspektiv kopplat till tjänstelogiken handlar det om att koppla ungdomarnas individuella mål och egna resurser till professionens uppdrag. För att skapa förutsättningar för ungdomarna att utveckla agens, behöver professionerna utveckla nya arbets-sätt, metoder och samarbetsformer utifrån projektets mål. Det behövs också en inventering av de möjligheter och utmaningar för samarbete och metodutveckling som finns inom och mellan förvaltningarna i dagsläget.

Ny kunskap och svar på frågeställningarna

Projektet har haft i uppgift att bidra med ökad kunskap med utgångspunkt i tre frågeställningar. Frågorna är av bred karaktär och vi har valt flera kompletterande teoretiska perspektiv för att ta oss an uppgiften. I detta kapitel sammanfattas den kunskap studien genererat i förhållande till de tre frågorna. I nästa kapitel följs frågorna upp med ett antal rekommendationer och förslag på utvecklingsområden som har ringats in under projektets gång och som är väsentliga att arbeta vidare med.

Vad är väsentligt för att ungdomar som är analfabeter ska kunna göra förflyttningar mot egna uppsatta mål som möjliggör ett självständigt liv?

Många av ungdomarna har ambitiösa planer om vilka mål de vill uppnå om de får stanna i Sverige. De flesta av dessa mål är kopplade till utbildning och yrke. Ungdomarna framhåller att språket är "nyckeln" och att erövra språket blir såväl ett mål i sig, som ett medel för att nå andra mål såsom högre studier, jobb och integration. Ungdomarna har dock svaga uppfattningar om vad som krävs för att göra förflyttningar mot dessa mål. En del ungdomar har också svårt att fokusera på att lära sig på grund av den osäkerhet som finns i deras situation. Exempelvis får en del ungdomar flytta till annat boende när de fyller 18 år vilket skapar oro. Ungdomarna har under projektet ännu inte fått besked om de får stanna i Sverige eller inte, och för flera av dem har detta framstått som överordnat allt annat och det har varit svårt för dem att fokusera på studierna. För vissa av ungdomarna påverkas deras motivation att lära sig svenska av ovissheten om de får stanna eller inte.

I integrering är ungdomarnas utveckling och förändring avhängig av deras egen medverkan och egna handlingar. Varken lärare, boendecoacher, socialsekreterare eller andra involverade professioner kan "skapa eller leverera utveckling" åt ungdomarna. Flera av ungdomarna framhåller resurser hos sig själv som viktiga för den egna utvecklingen. De berättar till exempel om tidigare arbetslivserfarenheter (bagare, snickare, mekaniker), och vilka jobb de vill ha och tror att de skulle vara duktiga på (polis, tolk, skådespelare, sångare). De framhåller också att de klarat sig själv under lång tid och tagit sig hela vägen till Sverige, något som visar på handlingskapacitet.

Professionerna som arbetar runt ungdomarna kan stötta dem genom att intressera sig för, och ta till vara på, ungdomarnas egna resurser och förmågor. Detta görs när professionerna talar till, och om, ungdomarna i positiva termer. De betonar till exempel att ungdomarna har fungerande strategier för inläring, att de är vana att förmedla sina kunskaper muntligt, att de har praktiska erfarenheter från olika jobb och att de är handlingskraftiga. Det blir här viktigt att ungdomarnas erfarenheter och kunskaper synliggörs och värderas utifrån vad de tidigare gjort, i stället för att

mätas mot en svensk norm. Det är också viktigt att koppla det ungdomarna lär sig till vardagslivet så att de upplever den nya kunskapen som meningsfullt.

Enligt Skolinspektionens (2016) bedömning finns behov av att, inom ramen för språkintruktionsprogrammet i Helsingborg, utveckla motivationshöjande aktiviteter utifrån ungdomens intressen och erfarenheten. Sådana aktiviteter skulle kunna kopplas till och synliggöra ungdomens egna resurser. En möjlighet är också att utveckla mer praktiska inslag i språkundervisningen, där ungdomarna skulle kunna öva svenska i ett konkret sammanhang och skapa mening åt det de lär sig.

Vad är viktiga förutsättningar för språkutveckling hos analfabeter?

Språkinläring sker i flera sammanhang och har olika funktioner. Skolsvenska och konversationsvenska är båda viktiga och i bästa fall stärker dessa varandra. Det finns dock faktorer på flera nivåer som påverkar ungdomarnas språkutveckling. På individuell nivå är hälsa, stress, trygghet och sammanhang faktorer som påverkar språkinläringen. Ungdomarnas känsla av trygghet och sammanhang påverkas också i olika utsträckning av faktorer på samhällelig nivå. Sådana faktorer kan vara nationella beslut om inresemöjligheter, organiseringen av nyanländas skolgång, väntetider på uppehållstillstånd samt attityder kopplade till invandrare och invandringsspolitik. Även om alla ungdomar i studien befinner sig i en oviss situation, visar de olika förmåga att utöva agens och handlingskapacitet i specifika situationer. Dessa olikheter tar sig uttryck i hur de använder (eller inte använder) hjälpmedel och personer som finns i deras närhet. Det kan handla om huruvida de kommer till skolan varje dag, om de pratar svenska även på fritiden, om de tittar på svensk TV och svenska filmer, om de använder onlineprogram för översättning, eller går till språkcafé.

De ungdomar som utövar sin agens i större utsträckning verkar också ha en tydligare strategi för sin språkinläring. Då agens inte är något som människor har, utan något människor gör och erövrar i samspel med andra människor, är det av vikt att lämpliga hjälpmedel och personalresurser med relevant kompetens finns tillgängliga för ungdomarna. Här är de professioner som träffar ungdomarna dagligen av stor betydelse för ungdomarnas språkutveckling. Coacherna efterfrågar ökad kunskap om läsläsning för de ungdomar som är i början av sin läs- och skrivutveckling, så att de kan arbeta mer målmedvetet med språket på boendena. Boendena skulle i sin tur kunna utöka samarbetet mellan sig för att samordna studiebesök, kontakt med föreningar, bokning av tolk med mera. På så sätt skulle de mer effektivt kunna stötta ungdomarna i att stärka språket både direkt och indirekt. För de ungdomar som bor med sina familjer spelar föräldrar och syskon en viktig roll för att motivera och stötta vid läsläsning och liknande. Här kan finnas behov av stöd till de föräldrar som inte själv har utbildning, så att de vet hur de ska stötta sitt barns språk- och kunskapsutveckling.

En annan betydande faktor för språkutvecklingen är att kunna synliggöra för ungdomarna hur de utvecklas, till exempel genom att bryta ner större mål till delmål. Ungdomarna i studien arbetar utifrån samma målsättningar som andra ungdomar i deras ålder, det vill säga mot åk3, 6, och 9-målen i syfte att få gymnasiebehörighet. Ungdomarna arbetar i nuläget mot åk3-målen, framför

allt med fokus på svenska och att lära sig läsa och skriva. Målen för årskurs 3 är fortfarande svåra för ungdomarna att nå och utöver dem finns det för närvarande inga verktyg som mäter progressionen i den språkutveckling de gör. En bedömningsmodell, kallad Bygga svenska, håller emellertid på att arbetas fram av Stockholms universitet på uppdrag av Skolverket¹⁵. Bygga svenska syftar till att ge stöd åt lärare i deras bedömning av elevers språkutveckling. Modellen ska också möjliggöra för eleven att följa sin egen språkutveckling.

Hur kan arbetssätt och metoder för samverkan i frågor om unga analfabeter utformas?

Mångfalden av organisationer och professioner runt ungdomarna, ställer krav på samverkan för att ungdomarnas behov ska kunna bli tillgodosedda så bra som möjligt utifrån tillgängliga resurser. I en akut situation tenderar de kommunala verksamheterna än mer än annars att arbeta i sina stuprör, trots att vi i dessa situationer mer än någonsin är beroende av varandras resurser. Under studiens gång har professionerna återkommande uttryckt behov av kontakt mellan olika förvaltningar och professioner. Det framkommer till exempel att lärarna tror att det skulle vara gynnsamt för deras roll att ha en bättre kommunikation med ungdomarnas boende för att på så sätt lära känna eleverna bättre och känna till deras omständigheter. Lärarna och personal på boendena skulle också kunna kommunicera kring läxor och annat i syfte att stödja ungdomarnas språkutveckling. Många av de kontakter som finns mellan skola och boende är idag personbundna.

I studien framkommer att roller och ansvarsfördelning mellan olika professioner och verksamheter i många fall är oklara. Bland annat har lärarnas skyldigheter gentemot god man respektive kontaktperson i samband med utvecklingssamtal varit en återkommande diskussion. Idag hanterar professionerna emellanåt även uppgifter som ligger utanför det egna uppdraget, till exempel hjälper lärarna till med saker som socialsekreterare eller boendecoacher skulle kunna göra. Genom en ökad kunskap om andra professioners uppdrag och en ökad kontakt mellan olika verksamheter, skulle det vara enklare att hänvisa till rätt instans och därmed frigöra tid för det egna uppdraget.

I studien framkommer att mycket av det material som sammanställs vid kartläggning och upprättande av planer på individnivå är överlappande. Mål för skolan sätts till exempel upp både inom Arbetsmarknadsförvaltningens och inom Socialförvaltningens ansvarsområden. Här försvårar lagen om sekretess möjligheten för förvaltningarna att samordna sig. Det är dock lika ofta de låga kunskaperna om lagen som skapar problem och som leder till att sekretessen används striktare än lagen kräver. Ungdomarna uttrycker en frustration i mötet med olika förvaltningar och deras upplevelse är att myndighetspersoner ställer frågor och skriver mycket, men att det inte leder till något i praktiken.

15 Läs mer på <https://www.skolverket.se/bedomning/bedomning/bedomningsstod/nyan-elevers-sprakutveckling>

Många professioner försöker att arbeta närmare varandra, men verksamheterna är organiserade i stuprör vilket försvårar möjligheten att samarbeta över professionella och organisatoriska gränser. Sammantaget kan sägas att faktorer som sekretess, överlappande dokumentation, en svåröverskådlig organisation och otydlig ansvarsfördelning gör att gemensamma resurser inte används på mest effektiva sätt. Ett sätt att samverka mer för att stödja ungdomarna, är att genomgående se ungdomarna som resursstarka och att låta dem och deras behov styra arbetets organisering. Ett sådant arbetssätt skulle både stärka individens agens och bidra till ett ökat värdeskapande för individ och organisation. För att uppnå detta krävs dock nya och annorlunda sätt att arbeta och organisera sig. I nästa kapitel ges ett förslag på hur detta skulle kunna utformas.

Under studien har professionerna tyckt att det har varit värdefullt att träffas i dialogmöten och utbyta information och få kontakter i andra delar av verksamheten. Det skulle därför vara värdefullt att även i fortsättningen hitta forum där professioner från olika förvaltningar kan träffas. I ett sådant forum skulle professionerna få tillfälle att utbyta erfarenheter samt att arbeta vidare med många av de praktiska frågor som framkommit i studien. De skulle tillsammans kunna generera idéer som sedan kan prövas och utvecklas till rutiner som stöd till ungdomarnas eget värdeskapande. Det är av betydelse att detta arbete görs över förvaltningsgränserna så att rutiner samordnas och resurser används på ett effektivt sätt.

Rekommendationer och förslag på utvecklingsområden

I detta kapitel presenteras ett antal rekommendationer på saker att utveckla i organisationen. Här presenteras också ett förslag på hur organisationen, ansvarsnivåer och arbetsformer skulle kunna se ut i det vidare arbetet med dessa utvecklingsområden. Flera av förslagen är applicerbara på fler ungdomar på språkintruktionsprogrammet än de som är i början av sin läs- och skrivutveckling. Förslagen har växt fram under studiens gång och avser dels hur vi bör arbeta och organisera oss för att ta till vara på ungdomarnas resurser på bästa sätt, dels hur vi som organisation kan stå bättre rustade om en liknande akut situation skulle uppstå igen.

MÅLSÄTTNINGAR FÖR UNGDOMARNA

Skol- och fritidsförvaltningen planerar att införa bedömningsmodellen Bygga svenska så snart den finns tillgänglig. Detta kommer ge ökat stöd för lärare i deras arbete med att bedöma elevers språkutveckling och för planering av fortsatt undervisning. Bygga svenska-modellen kommer också att möjliggöra för eleven att följa sin egen språkutveckling på ett bättre sätt. Men ungdomarna arbetar även fortsättningsvis mot årskurs 9-målen, ett mål de har mycket svårt att nå innan de fyller 20 år. Det behövs ett genomgripande resonemang kring om det nuvarande systemet är gynnsamt för ungdomarna eller om det vore mer fördelaktigt med alternativa lösningar och mål som är rimliga för ungdomarna att nå innan 20-årsdagen. De här eleverna skulle behöva en särskilt läroplan, med realistiska delmål där de upplever att de gör förflyttningar mellan kunskapsnivåer. Detta skulle bland annat kunna innebära prioriteringar av läroämnen eller att engelskan föregår svenskan. Med fördel skulle en sådan läroplan strukturera det pedagogiska arbetet så att det blir lättare för både elever och lärare att skapa kontinuitet i lärandet även om eleven flyttar. Detta skulle exempelvis kunna göras med hjälp av checklistor som visar vad eleven haft undervisning i och vilka moment hen klarat. En annan möjlighet är att ta fram en anpassad läroplan som liknar den internationella skolan använder, där undervisningen alltid följer samma tidsplan. Samtidigt finns det risker med att sätta upp alternativa bedömningssystem som behöver övervägas.

SAMORDNADE INDIVIDUELLA PLANER

Ungdomarna saknar en överblick över så väl det svenska skolsystemet som det svenska samhället. De vet inte hur de ligger till kunskapsmässigt, vilket gör det svårt att förstå hur vägen mot de egna målen ser ut. Samordnad individuell plan (SIP) regleras av Socialtjänstlagen och upprättas tillsammans med brukare om insatser behöver samordnas¹⁶. Samordnade individuella planer över

16 Läs mer om Samordnad individuell plan på <http://www.socialstyrelsen.se/fragorochsvar/samordnad-individuellplan-sip>

förvaltningsgränserna skulle ge både en möjlighet att sätta, för den unge, realistiska mål och ett sätt för förvaltningarna att samordnar sitt stöd på ett effektivt och relevant sätt. Det skulle också kunna bidra till en ökad stabilitet för ungdomarnas lärande. Utifrån en samordnad individuell plan kan boendecoacher och andra professioner arbeta mer målmedvetet med ungdomarnas konversationssvenska och på så sätt stärka och komplettera den svenska de lär sig i skolan. Samordnade individuella planer skulle också kunna bidra till transparens och kontinuitet i frågor gällande byte av boende när ungdomen fyller 18 år och i frågor om övergång från skola till vuxenutbildning när ungdomen fyller 20 år.

KOMPETENSUTVECKLING OCH KOLLEGIALT LÄRANDE FÖR MÅLMEDVETEN SPRÅKINLÄRNING

Målgruppens förutsättningar kräver nya arbetssätt inom våra förvaltningar, inte minst i klassrummet för att stärka ungdomarnas språkutveckling, men också i andra delar av organisationen. För att coacherna ska kunna stötta ungdomarna på ett effektivt sätt behövs en ökad kunskap om hur de bäst arbetar med ungdomarnas läs- och skrivutveckling, till exempel i samband med läxläsning. Eftersom forskningen om bland annat pedagogik för målgruppen utvecklas i snabb takt, behöver även lärarna återkommande kompetensutveckling. Här kan en pedagogisk ledare fylla en viktig funktion för att hålla ihop det pedagogiska utvecklingsarbetet inom Språkinstruktionen. Kollegialt lärande i form av lektionsobservationer och pedagogiskt utbyte mellan kollegor på andra boende och skolor eller i andra förvaltningar kan också vara användbart.

Likaså kan föräldrar till barn som bor med sina familjer behöva råd om hur de kan stötta sina barns språk- och kunskapsutveckling, särskilt i de fall föräldrarna inte själv har utbildning. Här kan socialtjänstens föräldraskapsstöd vara till hjälp.

MOTIVATIONSHÖJANDE AKTIVITETER OCH PRAKTIKFÖRLAGD SPRÅKUTVECKLING

Enligt Skolinspektionens (2016) bedömning finns behov av att utveckla motivationshöjande aktiviteter utifrån ungdomarnas egna intressen och erfarenheter. Dessa aktiviteter skulle med fördel kunna utformas så att de stärker ungdomarnas egna resurser. En möjlighet är också att utveckla praktikförlagd språkundervisning (till exempel via Vuxenutbildningsenheten) så att de ungdomar som behöver det får möjlighet att koppla skolsvenskan till ett vardagsnära och praktiskt sammanhang. På så vis blir undervisningen meningsfull och användbar i vardagen. En praktikförlagd språkundervisning skulle omfatta insatser från såväl skol- och fritidsförvaltningen som socialförvaltningen och arbetsmarknadsförvaltningen och ställer krav på samarbete över förvaltningsgränserna. För att arbetsformen ska fungera krävs gemensamma målsättningar och en tydlig roll- och ansvarsfördelning.

TYDLIGGÖRA ROLLER

Under studiens gång har professionerna återkommande uttryckt behov av kontakt mellan olika förvaltningar och professioner. Det är dock oklart i vilka sammanhang och former detta skulle ske. Tydligt är emellertid, att syftet med sådana kontakter är att kunna nyttja varandras kompetenser bättre, så att varje profession bättre kan fokusera på sitt eget uppdrag. Genom att tydliggöra roller och ansvar för boende, skola, socialsekreterare, arbetsmarknadsförvaltning, god man, SYV, kurator och andra som finns runt ungdomarna så ger vi också förutsättningar för att rätt resurs används på bästa sätt. Det finns även externa aktörer som besitter värdefulla resurser, bland annat i civilsamhället. Med hjälp av Kulturförvaltningen skulle ungdomarna kunna få kontakt med fler föreningar i Helsingborg och erbjudas en mer aktiv fritid och ett sammanhang att träna språket i.

Även inom respektive verksamhet finns resurser som skulle kunna användas mer effektivt. Bland annat skulle samarbetet mellan boendena kunna utökas så att det också omfattar samordnade studiebesök, kontakt med föreningar, bokning av tolk med mera.

RUTINER FÖR SEKRETESS OCH SAMORDNING AV DOKUMENT

Sekretess är ett återkommande samtalsämne i studien och ses som ett hinder i samarbeten. För att minska osäkerheten kring vilken information som kan delas, hur information kan tas in och hur information kan användas, behövs utbildning och ökad kunskap om vad som gäller för sekretess i olika yrkesgrupper. Därtill behöver respektive verksamhet skapa rutiner för att introducera nya medarbetare i respektive verksamhets sekretessregler. Det skulle också innebära ett stort värde att kunna sammanvända den dokumentation som görs i de olika verksamheterna, och att säkerställa att kartläggningar bygger på och stärker varandra och att planer inte motverkar varandra. Detta skulle kräva någon form av gemensamt dokumenthanteringssystem eller en digital plattform och är en fråga som behöver lyftas till central nivå. Det finns anledning att betona det särskilda behov som finns hos denna målgrupp. Eftersom det redan pågår digitaliseringsprojekt runtom i staden skulle denna målgrupp kunna tas i beaktande vid en eventuell pilotstudie.

ORGANISATION FÖR GRÄNSÖVERSKRIDANDE SAMARBETE

För att det ska vara möjligt att använda våra resurser mer effektivt i arbetet med målgruppen är det av vikt att det förvaltningsöverskridande samarbetet prioriteras (Bryson m.fl., 2006; Rose & Norwich, 2014). Samarbete behöver prioriteras både bland professionerna som arbetar närmast ungdomarna (Frost m.fl., 2005; Rose, 2011) och på chefsnivå (Persson & Westrup, 2014). Vår rekommendation är att professionerna bildar en tvärgrupp där syftet är att stimulera erfarenhetsutbyte och att utveckla rutiner för bättre värdeskapande för ungdomarna. Vi rekommenderar också att det tillsätts chefsforum som har i uppgift att organisera det gränsöverskridande arbetet. Då antalet ungdomar som är i början av sin läs- och skrivutveckling är förhållandevis få, är det

inte resurseffektivt att tillsätta en organisation enbart för att arbeta med den här målgruppen. Tvärtom är tanken att cheferna skulle kunna samverka även kring mer generella frågor kopplade till integration av nyanlända ungdomar i de forum som föreslås. Det ska här starkt betonas att ungdomarna är centrala aktörer i värdeskapandet. Det handlar därför inte bara om att finna former för hur organisationen ska arbeta och organisera sig runt ungdomarna, utan också om hur vi kan finna former för ungdomarna att aktivt delta i arbetet (brukarmedverkan).

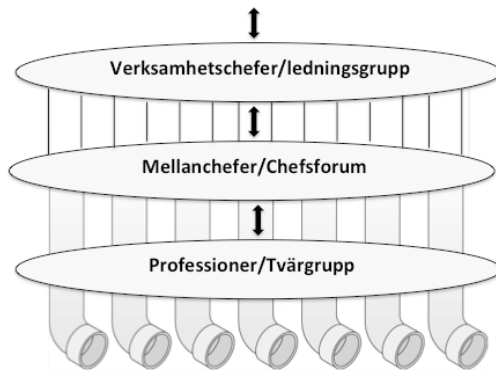
Tvärgrupp

I tvärgruppen ställs krav på öppenhet, ärlighet och en verklig vilja hos deltagarna att uppnå en kritisk reflektion kring hur saker och ting fungerar och görs i det vardagliga agerandet. Detta ställer i sin tur krav på en trygg och tillitsfull miljö. De frågor som bearbetas i tvärgruppen, bör ställas på ett sådant sätt att det också ges möjlighet att reflektera kring etnicitet, kultur och religion och att öka förståelsen för hur dessa faktorer påverkar ungdomarnas vardag. I tvärgruppen ges möjlighet att diskutera sådana svåra frågor, liksom hur de professionella hanterar situationer och fattar beslut i dessa situationer. I denna reflektion är det viktigt att inte sätta det "svenska" i centrum, eftersom det riskerar att förminska eller marginalisera ungdomarnas erfarenheter och upplevelser. För att kunna problematisera hur den egna verksamheten bedrivs och kunna skapa en inkluderande organisation, är det ofta gynnsamt att identifiera vilka normer som dominerar.

Chefsforum

Ett chefsforum på mellanchefsnivå skulle ge en möjlighet för första linjens chefer att hantera vissa av de utmaningar professionerna arbetar med dagligdags och som försvårar för målgruppen att integreras i samhället. Motsvarande forum föreslås även på verksamhetschefsnivå. Uppgiften för denna grupp är att verka som en operativ ledningsgrupp och sätta mål och riktlinjer för arbetet med ungdomarna. Det kommunikativa avståndet mellan de olika ansvarsnivåerna behöver vara kort.

I Helsingborgs stad arbetar ett flertal specialiserade verksamheter, såsom skola, socialtjänst och arbetsmarknad, med målgruppens utveckling och livssituationer. Verksamheterna är beroende av och påverkas av varandras insatser för målgruppen. Det är därför viktigt att enhetschefer och verksamhetschefer möts i formella och regelbundet återkommande fora där man kan prata ihop sig, fatta gemensamma beslut och ge uppdrag åt medarbetare. De grundläggande funktioner som chefskapet innebär – att leda, organisera och styra arbetet – är i huvudsak vertikalt orienterade i linje med den stuprörsliknande strukturen. Ett mera lateralt chefskap skulle underlätta ett långsiktigt hållbart arbete med målgruppen över organisatoriska gränser. I figur 4 nedan illustreras hur organisationen skulle kunna se ut.

Figur 4: Ansvarsnivåer för det gemensamma arbetet med målgruppen.

Chefer och medarbetare som samverkar över organisatoriska och professionella gränser kan använda sina erfarenheter för fortsatt utveckling av laterala arbetsformer i nya sammanhang, det vill säga utveckla en utökad samverkanskompetens. Chefer och medarbetare får en ökad kompetens i att utveckla och pröva nya sätt att göra saker på. Detta kan höja effektiviteten och skapa större nytta även för andra målgrupper som har behov som inte följer någon organisatorisk struktur. För att detta utvecklingsarbete ska spridas i organisationen behöver staden fortsätta att prioritera samarbete över professionella och organisatoriska gränser, ge mandat åt medarbetarna och belöna arbetet.

Forskning, verksamhetsutveckling och evidensbaserad praktik

Relationen mellan verksamhet och forskning kräver ett eget omnämnande. I ett forsknings- och utvecklingsprojekt som det här, sker ett ömsesidigt utbyte mellan forskare och medarbetare i verksamheten. Forskningen får tillträde till ett empiriskt material och bidrar i utbyte till den evidensbaserade praktiken i verksamheten. Medarbetare får värdefull och omedelbar kunskapsinhämtning, men har också ett ansvar för att omsätta forskningsresultat i praktik och på så sätt bidra till den egna verksamhetens kunskapsförflyttning. Det kan vara en utmaning både att omsätta forskningsresultat till en daglig praktik och att mäta och följa upp dess effekter inom verksamheten.

Den kommunala verksamhetens uppföljning och utvärdering av ett utvecklingsprojekt, skiljer sig från det arbete forskare gör när de sammanställer och analyserar empiriskt material. Medarbetare och verksamhet har vanligtvis mer resultatstyrda förväntningar på vad ett utvecklingsprojekt ska resultera i och utgår därmed från andra, mer resultatstyrda, måtvärden än forskare gör. Här behövs en kontinuerlig diskussion om vad forskningen betyder ur ett verksamhetsperspektiv, men också hur forskningen ska förstå, tillgodogöra sig och bidra till den kommunala verksamheten. I projektet har sammansättningen av forskningsteamet syftat till att bidra till ett sådant utbyte mellan forskning och verksamhet, där en disputerad utvecklare från Skol- och fritidsförvaltningen och en projektledare från FoU haft viktiga överbryggande funktioner. I forskningsteamet har även en utvärderare från Resultat- och verksamhetsuppföljningsenheten på skol- och fritidsförvaltningen haft en nyckelroll i att sprida forskningen till de praktisknära verksamheterna. Nedan följer utdrag ur den uppföljning utvärderaren gjort av projektet utifrån verksamhetens perspektiv.¹⁷

VERKSAMHETENS UPPFÖLJNING AV PROJEKTET OCH AV DET FORTSATTA ARBETET

Att utvärdera sådana verksamheter som detta projekt omfattar, är en komplex och tidskrävande aktivitet. Det förutsätter också att det finns något att utvärdera emot, så kallade utvärderingskriterier eller kvalitetskriterier. Utarbetandet av sådana sker oftast efter att mål antagits och ett arbete inletts. De blir därmed per definition en efterhandskonstruktion. Utifrån verksamhetens perspektiv har projektet hittills varit svårt att utvärdera, dels på grund av målens (frågeställningarnas) breda karaktär, dels på grund av att det ännu inte fattats något beslut om projektets fortsatta arbete. Det finns dock redan många lärdomar att ta med sig in i det fortsatta arbetet med målgruppen.

Förenklat kan man tala om två typer av utvärderingar relevanta för detta projekt: att utvärdera process och/eller resultat. Med process avses här arbetssätt, eller hur man arbetar med något.

17 Utvärderingen i sin helhet återfinns i projektets slutrapport.

En processutvärdering syftar således till att utvärdera till exempel hur implementeringen av en ny arbetsmodell har gått till, den syftar inte till att beskriva resultatet av implementeringen. Om man vill veta om en insats gett effekt (till exempel på ungdomarnas språkutveckling), måste man alltså först utvärdera hur insatsen fungerat. Om en utvärdering visar att insatsen inte fungerat som tänkt, eller inte lett till de förändrade arbetssätt man ville uppnå, finns det ingen anledning att anta att ungdomarnas språkutveckling skulle ha förbättrats på grund av insatsen. Det förändrade arbetssättet (processen) måste utvärderas innan man kan säga något om resultaten för ungdomars språkutveckling (resultatet).

Processutvärderingar är tidskrävande, och innebär att man följer utvecklingen nära. Som kontrast beskriver en målpuppfyllelseanalys endast vilken nivå ett givet resultat ligger på vid en viss tidpunkt. Principiellt kan man säga att i ett projekt som detta krävs olika typer av utvärderingar, anpassade till de olika målens karaktär. I grund och botten handlar det om vilken ambitionsnivå man har: vill man beskriva ett utfall eller resultat, eller vill man kunna förklara det.

När det gäller ungdomarnas förflyttning mot egna uppsatta mål, är ungdomarna i nuläget mest fokuserade på att få stanna i Sverige och att lära sig svenska. Det gör att det i nuläget inte går att följa upp deras målpuppfyllelse över tid. Det är förhållandvis enkelt att se hur många elever som inom 2 år uppnått målen för årskurs 9 i svenska som andraspråk, att ge en mer nyanserad bild av progressionen är svårare. Här kan beskrivande målpuppfyllelseanalys utifrån Bygga svenska vara ett alternativ. För att fånga in arbetssätt och metoder för samverkan, behövs processutvärderingar som syftar till att beskriva förändrade arbetssätt. De konkreta förändringar som genomförs, och vad de leder till, behöva utvärderas löpande. Detta kommer sannolikt kräva kombinationer av både process- och resultatutvärderingar.

När det gäller språkutvecklingen finns det i nuläget inga verktyg för att mäta progression i språkutveckling. Samtidigt är det oklart vad målen för ungdomarna är. Om målet är att de först ska nå åk9-nivå i svenska, får man ta ett längre tidsperspektiv som sträcker sig utöver språkintröduktionens formella ansvar. Detta eftersom ungdomarna inom maximalt 2 år övergår till vuxenutbildningens ansvar. I ett kortare tidsperspektiv skulle Bygga svenska kunna användas för att utvärdera hur det går med språkutvecklingen. Användningen av Bygga svenska skulle kunna fylla flera syften, bland annat att läraren får stöd i sin bedömning, att det blir tydligt för ungdomen vart hen befinner sig, och att det blir enklare att följa progression över tid. Samtidigt ska det poängteras att en uppföljning av vilka nivåer ungdomar befinner sig på enligt Bygga svenska endast skulle bli en beskrivande målpuppfyllelseanalys, det vill säga ett konstaterande av ett nuläge jämfört med ett tidigare läge. Om målet är att förklara krävs andra metoder.

Det ska avslutningsvis förtydligas att det är viktigt att kvalitetskriterier tas fram för att möjliggöra utvärdering, och att detta är tydligt innan ett förändringsarbete inleds.

Referenser

- Al-Baldawi, R. (2014). *Migration och anpassning: Den okända resan*. Lund: Studentlitteratur.
- Antonovsky, A. (2005). *Hälsans mysterium* (2 uppl.). Stockholm: Natur och Kultur.
- Austin, D. M. (2002). *Human services management: Organizational leadership in social work practice*. New York: Columbia University Press.
- Basoglu, M., Ekblad, S., Bäärnhielm, S. & Livanou, M. (2004). Cognitive-behavioral treatment of tortured asylum seekers: A case study. *Journal Of Anxiety Disorders*, 18(3), 357-369.
- Berggren, B. (1982). Om samarbete, samarbetsproblem, gränsdragning, konkurrens om makt och ansvar. I Spri rapport 107, *Psykiatri i omvandling: Psykiatriska kliniken i Ängelholm* (bilaga 5. s. 1–11). Stockholm: Spris publikationstjänst.
- Biesta, G. & Tedder, M. (2006). *How is agency possible? Towards an ecological understanding of agency as achievement*. (Working Paper 5, Learning Lives). Tillgänglig via: {http://www.learninglives.org/.../Working_paper_5_Exeter_Feb_06.pdf}
- Biesta, G. & Tedder, M. (2007). Agency and learning in the lifecourse: Towards an ecological perspective. *Studies in the Education of Adults*, 39(2), 132–149.
- Brunnberg, E., Borg, R-M. & Fridström, C. (2011). *Ensamkommande barn: En forskningsöversikt*. Lund: Studentlitteratur.
- Bryson, J. M., Crosby, B. C. & Stone Middleton, M. (2006). The design and implementation of cross-sector collaborations: Propositions from the literature. *Public Administration Review*, 66, 44–55.
- Carr, W. & Kemmis, S. (1986). *Becoming critical: Education, knowledge and action research*. London: Routledge Falmer.
- Edvardsson, B. & Witell, L. (2012). Tjänstekvalitet. I H. Jordahl (red.), *Den svenska tjänstesektorn* (s. 346–360). Lund: Studentlitteratur.
- Fairclough, N. (1995). *Critical Discourse Analysis*. London: Longman.
- Franker, Q. (2004). Att utveckla litteracitet i vuxen ålder: Alfabetisering i en tvåspråkig kontext. I K. Hyltenstam och I. Lindberg (red.), *Svenska som andraspråk i forskning, undervisning och samhälle* (s. 675–713). Lund: Studentlitteratur.
- Frost, N., Robinson, M. & Anning, A. (2005). Social workers in multidisciplinary teams: Issues and dilemmas for professional practice. *Child and Family Social Work*, 10(3), 187–196.

- Fälldin, K. & Strand, G. (2015). *Ensamkommande barn och ungdomar: En praktisk handbok om flyktingbarn*. Stockholm: Natur och kultur.
- Greenwood, D. J. & Levin, M. (2006). *Introduction to action research: Social research for social change*. Thousand Oaks: Sage.
- Grönroos, C. (2008). Service logic revisited: Who creates value? And who co-creates? *European Business Review*, 20(4), 298–314.
- Grönroos, C. & Ojasalo, K. (2004). Service productivity: Towards a conceptualization of the transformation of inputs into economic results in services. *Journal of Business Research*, 57(4), 414–423.
- Gyllander Torkildsen, L. (2016). *Bedömning som gemensam angelägenhet - enkelt i retoriken, svårare i praktiken: Elevers och lärares förståelse och erfarenheter*. (Doktorsavhandling, Gothenburg studies in educational sciences 387). Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Hansen, P. (2000). *Europeans Only? Essays on identity politics and the European Union*. Umeå: Umeå universitet.
- Hasenfeld, Y. (1983). *Human service organizations*. Englewood Cliffs: Prentice Hall.
- Huemer, J., Karnik, N. S., Voelkl-Kernstock, S., Granditsch, E., Deric, K., Friedrich, M. H. & Steiner, H. (2009). Mental health issues in unaccompanied refugee minors. *Child & Adolescent Psychiatry & Mental Health*, 3(13), 1–10.
- Höijer, C. & Magnusson, E. (2008). *Från asylhem till eget hem: Ensamkommande asylsökande barn*. (Utvärderingsrapport från FoU-Jämt, nr 2008:9). Östersund: FoU-Jämt.
- Kohli, R. & Mather, R. (2003). Promoting psychosocial well-being in unaccompanied asylum seeking young people in the United Kingdom. *Child and Family Social Work*, 8, 201–212.
- Lewin, K. (1946/1948). Action research and minority problems. In Lewin, G. W. (red.), *Resolving social conflicts*. New York: Harper & Row.
- Loodin, H. (2009). *Biografier från gränslandet: En sociologisk studie om psykiatrins förändrade kontrollmekanismer*. Lund: Mediatryck
- Lund, T. (2008). Actions research through dialogue conferences. I K. Rönnerman, E.M. Furu & P. Salo (red.), *Nurturing praxis: Action research in partnership between school and university in a Nordic light*. Rotterdam: Sense Publisher
- Lusch, R. F. & Vargo, S. L. (2015). *Den tjänstedominanta logiken: Premisser, perspektiv och möjligheter*. Lund: Studentlitteratur.

- Mattsson, M. (2004). *Att forska i praktiken: En kunskapsöversikt och en fallstudie*. Uppsala: Kunskapsförlaget i Uppsala.
- McNiff, J. (2002). *Action research principles and practice*. London: Routledge.
- Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. (2016). *Samla kraft! En vägledning för kommuner och civilsamhället om samverkan kring insatser för nyanlända*. Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.
- Nilsson Folke, J. (2017). *Lived transitions: Experiences of learning and inclusion among newly arrived students*. Stockholm: Stockholm University.
- Noffke, S. E. (2009). Revisiting the professional, personal and political dimensions of action research. I S. E. Noffke & B. Somekh (red.), *The SAGE Handbook of Educational Action Research* (s. 6-23). Los Angeles: Sage.
- Normann, R. & Ramirez, R. (1993). From value chain to value constellation: Designing interactive strategy. *Harvard Business Review*, 71(4), 65–77.
- Osborne, S. P., Radnor, Z. & Nasi, G. (2013), A new theory for public service management? Toward a (public) service-dominant approach. *American Review of Public Administration*, 43(2), 135–158.
- Osborne, S. P., Radnor, Z. & Strokosch, K. (2016). Co-Production and the Co-Creation of Value in Public Services: A suitable case for treatment? *Public Management Review*, 18(5), 639–653.
- Persson, J-E. & Westrup, U. (2009). Fragmented structures and vertical control systems: The Swedish experience of resource utilization in human services. *The International Journal of Public Sector Management*, 22(5), 400–409.
- Persson, J-E. & Westrup, U. (2014). *Gränsöverskridande chefskap: Arbete över organisatoriska gränser i människonära tjänsteverksamheter*. Lund: Studentlitteratur.
- Prahalad, C. K. & Ramaswamy, V. (2004). Co-creation experiences: The next practice in value creation. *Journal of Interactive Marketing*, 18(3), 5–14.
- Priestley, A. (2014). *Participation and Agency: The Experience of Young People in a Scottish Secondary School*. (Doktorsavhandling, Faculty of Social Science). Inverness: University of Stirling.
- Quist, J. & Fransson, M. (2014). *Tjänstelogik för offentlig förvaltning: En bok för förnyelsebyråkrater*. Stockholm: Liber.
- Rose, J. (2011). Dilemmas of inter-professional collaboration: Can they be resolved? *Children & Society*, 25(2), 151–163.

- Rose, J. & Norwich, B. (2014). Collective commitment and collective efficacy: A theoretical model for understanding the motivational dynamics of dilemma resolution in inter-professional work. *Cambridge Journal of Education*, 44(1), 59–74.
- Rönnerman, K. (2011). Aktionsforskning som formativ utvärdering. I A. Hult & A. Olofsson (red.), *Utvärdering och bedömning i skolan* (s. 143-162). Stockholm: Natur & Kultur.
- Sernhede, O. (2010). "Etnicitet". I C. Edling & F. Liljeros (red.), *Ett delat samhälle: makt, intersektionalitet och social skiktning*. Stockholm: Liber.
- SFS 2010:800. *Skollag*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Skolinspektionen (2016). *Verksamhetsrapport efter kvalitetsgranskning av utbildningen på språkintrouktion i gymnasieskolan vid Nicolaiskolan i Helsingborgs kommun*. 2016-10-10, Dnr 400-2015:6585
- Skolverket. (2011). *Läroplan för grundskolan, förskoleklass och fritidshem 2011*. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket. (2016). *Språkintrouktion*. (Rapport 436). Stockholm: Skolverket.
- Skälén, P. (2016). *Tjänstelogik*. Lund: Studentlitteratur.
- SOU 2006:79. *Integrationens svarta bok*. Stockholm: Regeringskansliet.
- Tinghög, P., Arwidson, C., Sigvardsdotter, E., Malm, A. & Saboonchi, F. (2016). *Nyanlända och asylsökande i Sverige: En studie av psykisk ohälsa, trauma och levnadsvillkor*. (Röda Korsets Högskolas rapportserie 2016:1). Stockholm: Röda Korset.
- Unicef. (2009). *Barnkonventionen*. FN:s konvention om barnets rättigheter.
- Westrup, U. (2000). *Processorienterad styrning i sociala verksamheter: Styrföresättningar och processlogiker*. (KEFUs skriftserie 2000:1). Lund: Institutet för ekonomisk forskning vid Lunds universitet.
- Westrup, U. (2016). Service management perspective into welfare services: A study of two Swedish cases. *International Journal of Public Administration*, 39(8), 635–645.
- Winther Jørgensen, M. & Philips, L. (2000). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Zetterqvist Nelson, K. & Hagström, M. (2016). *Nyanlända barn och den svenska mottagningsstrukturen: Röster om hösten 2015 och en kunskapsöversikt*. Stockholm: Forte.

Bilaga 1

DELTAGARNA I ARBETSGRUPPEN FÖR FRAMTAGANDE AV PROJEKTPLANEN

Annika Nilsson, projektledare, FoU Helsingborg

Nadine Khalil, strategisk utvecklare, Arbetsmarknadsförvaltningen

Sofie Karlsborn, miljöstrateg, Miljöförvaltningen

Maria Norrby, verksamhetschef gymnasieskolorna, Skol- och fritidsförvaltningen (deltog t.o.m. 15 april 2016)

Lisbeth Gyllander Torkildsen, strategisk utvecklare, Skol- och fritidsförvaltningen, fil.dr., Institutionen för pedagogik och specialpedagogik, Göteborgs universitet (deltog fr.o.m. 15 april 2016)

Fatima Stjärnkvist, sektionschef verksamhetsområde Ensamkommande barn och unga, Socialförvaltningen

Ulrika Westrup, ek.dr., Institutionen för service management och tjänstvetenskap, Lunds universitet, Campus Helsingborg

DELTAGARNA I FORSKARGRUPPEN

Annika Nilsson, projektledare, FoU Helsingborg

Ulrika Westrup, ek.dr., Institutionen för service management och tjänstvetenskap, Lunds universitet, Campus Helsingborg

Malin Espersson, fil. dr., Institutionen för service management och tjänstvetenskap, Lunds universitet, Campus Helsingborg

Lisbeth Gyllander Torkildsen, strategisk utvecklare, Skol- och fritidsförvaltningen, fil.dr., Institutionen för pedagogik och specialpedagogik, Göteborgs universitet (deltog t.o.m. 10 januari 2017)

Caroline Kinberg, samordnande lärare i svenska som andraspråk, Skol- och fritidsförvaltningen i Helsingborgs stad (deltog fr.o.m. 10 januari 2017)

Andreas Olsson, strategisk analytiker, Skol- och fritidsförvaltningen i Helsingborgs stad

Bilaga 2

DIALOGMÖTEN MED UNGDOMARNA

Dialogmöte 1: Framtid

Ungdomarna fick vid ett initialt möte om projektet i uppdrag att med hjälp av bilder de klippt ur tidningar, ritat själva eller visade på sin telefon berätta om sitt liv fem år framåt i tiden. Vid det första dialogmötet utgick samtalet från ungdomarnas framtidsbeskrivningar. Ungdomarna presenterade i turordning, därefter tog ett samtal om olika delar i deras presentationer vid. Samtalen handlade till övervägande del om ungdomarnas önskemål om framtida yrke och vad som låg till grund för deras val. Under detta första möte lades även fokus på att bygga tillit mellan ungdomarna och mellan forskare och ungdomar.

Dialogmöte 2: Språk och trygghet

Vid den initiala analysen av dialogmöte 1 återkom tre teman: språk, trygghet och stöd. Till det andra dialogmötet fick ungdomarna därför i uppgift att förbereda sig genom att svara på ett antal frågor kopplade till dessa tre områden. Frågorna anknöt till studiens fokus på att bygga agens.

- Språk: Hur kan jag ta ansvar för att lära mig svenska i skolan? Hur kan jag ta ansvar för att lära mig svenska på fritiden?
- Trygghet: Hur kan jag utveckla min plattform? (Plattform var forskargruppens samlingsbegrepp på de aspekter och personer som bidrog till stabilitet, integration och trygghet för ungdomarna. Begreppet förklarades för ungdomarna med hjälp av olika ord med samma betydelse.)
- Stöd: Hur kan jag ta reda på vilket stöd som finns? Hur kan jag använda mig av det stöd som finns för att lära mig svenska?

Samtalen under mötet kretsade kring dessa frågor. Forskargruppen följde upp ungdomarnas svar med följdfrågor och arbetade för att engagera samtliga ungdomar i samtalet.

Dialogmöte 3: Handlingskapacitet

Inför det tredje dialogmötet fick respektive samtalsgrupp en uppgift. Grupp 1 förberedde sig genom att prova att koppla sin språkutveckling till en tabell med sex frågeställningar (se nedan). Grupp 2 skulle fylla i ett formulär om förväntningar (se nedan) kopplade till trygghet och möjlighet att bygga en plattform i Sverige. Grupp 3 tog fram strategier för att utveckla sitt eget nätverk genom att arbeta med frågorna: Vilka föreningar finns? Hur kan jag använda detta stöd [som kan ges inom ramen för föreningslivet] för att utveckla min svenska - tala, läsa och skriva? Grupperna var olika förberedda för samtalet, vilket kan förklaras utifrån uppgifternas olika komplexitet. I de fall det behövdes, genomfördes uppgiften på plats som ett led i samtalet.

Grupp 1: Uppgift om språkutveckling

	Tala	Läsa	Skriva
Vad?			
Hur?			
När?			
Var?			
Vem/vilka?			

Grupp 2: Uppgift om förväntningar

På mig själv	På läraren/skolan
På coachen/boendet	På samhället

Bilaga 3

DIALOGMÖTEN MED PROFESSIONERNA

Dialogmöte 1: Framtid

Samtalet med professionerna utgick ifrån hur respektive profession arbetade med ungdomarna vid tidpunkten för samtalet. Under samtalet berördes även frågor kring hur lärares, coaches och socialsekreterares uppdrag ser ut, vilka styrdokument som finns samt hur de arbetar för att skapa en förståelse för ungdomarnas nuvarande situation, erfarenheter och behov. Dialogen anknöt till hur professionerna kunde arbeta för att skapa förutsättningar för eleverna att nå sina framtidsmål.

Dialogmöte 2: Språk och trygghet

Vid det andra dialogmötet med professionerna rörde sig samtalet kring frågorna: Vad behöver ungdomarna för att nå sina mål? Hur möjliggör vi för ungdomarna att nå dit? En del av mötet ägnades åt att prata om hur arbetet med case/fallbeskrivningar skulle kunna bidra till en tydligare koppling mellan de olika professionerna och det praktiska arbetet i vardagen.

Dialogmöte 3: Handlingskapacitet

Professionerna hade förberett sig inför dialogmöte tre genom att arbeta i två grupper med case-beskrivningar. Sex ungdomars situationer hade valts ut som underlag för casen. Lärare, coacher, handläggare och socialsekreterare beskrev tillsammans ungdomens behov och möjligheter samt började ta fram åtgärder. Dessa utgick från frågan: Hur kan vi som professionella tillsammans med varandra och ungdomen skapa möjligheter för agens? Den kommande dialogkonferensen diskuterades också under mötet samt hur professionernas arbete med ungdomarna kunde presenteras för deltagare där.

Bilaga 4

DIALOGKONFERENSER MED PROFESSIONER OCH CHEFER

Dialogkonferens 1: Förankring

Till den första dialogkonferensen bjöds rektorer, enhetschefer och förvaltningsdirektörer in. Fokus låg på att förankra studien, beskriva arbetssättet och förväntat utfall samt att säkerställa rektorernas och enhetschefernas roller och ansvar i studien. Ett av studiens centrala teoretiska perspektiv "agens" presenterades under konferensen. Perspektiv på samverkan mellan professionerna och utvärderingen av studien belystes. Under konferensen genomfördes två former av gruppdiskussioner. Först genomfördes gruppdiskussioner med deltagare inom samma förvaltningar om frågorna:

- Hur ser vårt uppdrag ut i förhållande till de här ungdomarna?
- Hur arbetar vi med de här ungdomarna idag?
- Vad betyder agens för oss i vårt möte med ungdomarna?

Deltagarna byggde under mötet upp en gemensam förståelse för målgruppen och de svårigheter dessa elever har både i sin kunskapsinlärnning och i sitt möte med samhället i stort. Även de behov som redan hade identifierats i verksamheterna diskuterades. Deltagarna hade även utrymme för egna reflektioner och för att dela erfarenheter.

I den andra gruppdiskussionen, med deltagare från olika förvaltningar, fördes samtal om följande frågor:

- Hur uppfattar vi vårt uppdrag i förhållande till ungdomars möjlighet att erövra agens?
- Hur bidrar vi idag till att ungdomarna erövrar agens?
- Hur kan vi vidareutveckla vårt arbete för att möjliggöra för ungdomarna att erövra agens?

Grupperna utsåg en samtalsledare och en sekreterare. Dialogerna följde en i förväg framtagen struktur. Huvudpoängerna i samtalen dokumenterades av gruppen och skickades till forskargruppen.

Dialogkonferens 2: Progression

Under den andra dialogkonferensen presenterade forskargruppen en sammanställning av resultatet av studien så här långt. För att skapa en gemensam förståelse för vad som påverkar de professionellas möjlighet att agera och samverka med ungdomarna och med varandra, presenterades ett annat av studiens centrala teoretiska perspektiv: "tjänstelogiken". Två grupper sammansatta av lärare, coacher och socialsekreterare presenterade varsin anonym casebeskrivning. Casebeskrivningarna avsåg att skapa en ökad förståelse för hur vardagen ser ut för ungdomarna och hur de professionella arbetar med dessa ungdomar.

Studiens fokus på nya arbetssätt, metoder och samarbetsformer för att skapa förutsättningar för agens, förtydligades inför gruppdiskussionerna. I den första gruppdiskussionen, med deltagare inom olika förvaltningar, fördes samtal utifrån följande frågor kopplade till de två casebeskrivningarna:

- Vad är klokt att göra i skolan?
- Vad är klokt att göra på boendet?
- Hur kan andra professioner arbeta?
- Vilket samarbete behövs mellan professionerna? Hur skapar vi det?
- Vad prioriterar vi?
- Vilka förutsättningar krävs för att professionerna ska kunna samverka kring ungdomarna (lärare, coacher, socialsekreterare, handläggare)?

I den avslutande gruppdiskussionen, med deltagare inom samma förvaltning, fördes samtal om hur detta påverkar den egna verksamheten. Vidare diskuterades vilka åtgärder man kan göra på olika nivåer inom förvaltningen, för att stötta lärare, coacher, handläggare och socialsekreterare i deras arbete med att förbättra förutsättningarna för ungdomarna. Samtalen utgick från följande frågor:

- Vilken gemensam kunskap behöver vi? Hur "skapar" vi den? När? Vem?
- Vilka konkreta strukturer behöver vi skapa? Hur gör vi? När? Vem?
- Hur kan vi arbeta med relationer, roller och ansvarsfördelning? Mandat?

Grupperna utsåg en samtalsledare och en sekreterare. Dialogerna följde en i förväg framtagen struktur. Under båda gruppdiskussionerna satt medlemmar av forskargruppen med som observatörer. Samtalen spelades även in med en voice recorder. Etiska aspekter i samband med bandupptagning adresserades. Samtliga grupper accepterade att samtalen spelades in. Samtalens huvudpoänger dokumenterades av gruppen och skickades till forskargruppen.

Dialogkonferens 3: Lärdomar och implementering

Till den tredje dialogkonferensen bjöds även förvaltningsdirektörerna in. Vid detta tillfälle presenterades studiens resultat i form av sex utvecklingsområden och ett förslag på hur det fortsatta projektet skulle kunna organiseras. I den första gruppdiskussionen, med deltagare inom samma förvaltning, fördes samtal utifrån frågor kopplade till utvecklingsområdena:

- Välj de två utvecklingsområden ni anser att det har störst inverkan på ungdomarna att samverka inom med andra förvaltningar och motivera varför.
- Vad krävs för att kunna arbeta vidare med de två utvecklingsområdena? Varför?
- Vilka förvaltningar och professioner behöver involveras för att arbeta vidare med utvecklingsområdet? Varför?

I den fortsatta gruppdiskussionen, med deltagare från olika förvaltningar, fick grupperna lite olika frågor att arbeta med. I gruppen med professionerna respektive mellancheferna diskuterades följande frågor:

- Välj de två utvecklingsområden ni tror har mest inverkan på ungdomarna att samverka inom i tvärgruppen/mellanchefsgruppen.
- Beskriv vad det finns behov av att förändra inom utvecklingsområdet och hur det skulle komma ungdomen till nytta.
- Vad har ni för mandat/uppdrag idag att arbeta med de här utvecklingsområdena? Vad kan ni göra inom det mandatet?
- Vad skulle ni behöva för tydligare mandat/uppdrag?

Grupperna utsåg en samtalsledare och en sekreterare. Dialogerna följde en i förväg framtagen struktur. Under båda gruppdiskussionerna satt medlemmar av forskargruppen med och verkade som både observatörer och som stöd för att hålla diskussionen på rätt spår. Samtalen spelades även in med en voicerecorder. Samtalens huvudpånger dokumenterades av gruppen och skickades till forskargruppen.

Författarna

ANNIKA NILSSON är projektledare på Forsknings- och utvecklingsenheten för social hållbarhet i Helsingborgs stad. Hon har en magisterexamen i Hållbar stadsutveckling. Annika har i många år arbetat med utvecklingsprojekt i nära samarbete mellan forskning, offentlig sektor och civilsamhälle med inriktning mot social hållbarhet.

LILRIKA WESTRUP är ekonomie doktor och universitetslektor på Institutionen för service management och tjänstvetenskap vid Campus Helsingborg, Lunds universitet. Hon har studerat och skrivit om ledarskap, styrning och organisering av människonära tjänster inom offentliga verksamheter under många år.

MALIN ESPERSSON är filosofie doktor i sociologi och universitetslektor på Institutionen för service management och tjänstvetenskap vid Campus Helsingborg, Lunds universitet. Hon har under flera år arbetat med, och skrivit om, organisationer och organisationsförändringar inom offentlig verksamhet liksom om frågor ur ett genus- och mångfaldsperspektiv.

LISBETH GYLLANDER TORKILDSSEN är forsknings- och utvecklingschef på Utbildningsförvaltningen i Landskrona. Hon är även verksam vid Institutionen för pedagogik och specialpedagogik vid Göteborgs universitet. Under projektiden arbetade Lisbeth som strategisk utvecklare på Skol- och fritidsförvaltningen i Helsingborg. Lisbeth är filosofie doktor i pedagogiskt arbete och har även en masterexamen i aktionsforskning.

ANDREAS OLSSON jobbar som analytiker på Skol- och fritidsförvaltningen i Helsingborgs stad. Han har en masterexamen i statsvetenskap. Han arbetar övergripande med kvalitetsarbete på förvaltningen, men också mer specifikt mot gymnasieskolan.

Utmaningar i välfärdens stuprör

Att lära sig svenska är ett av de viktigaste målen för asylsökande ungdomar med begränsade läs- och skrivkunskaper. En effektiv språkutveckling är en förutsättning för en god integration i det svenska samhället. För att kunna stödja dessa ungdomars arbete med att utveckla sina egna resurser, krävs bland annat att lärare, coacher, handläggare, socialsekreterare och andra professioner som arbetar nära ungdomarna, arbetar tillsammans utifrån ett resursperspektiv. Genom ett sådant gemensamt arbetssätt kan de underlätta för ungdomarna att erövra handlingskapacitet och förändra sina livsvillkor. Ett sådant arbetssätt ställer nya krav på samverkan mellan kommunala förvaltningar och olika professioner, liksom på samverkan mellan praktik och forskning.

I projektet Integration Unga Analfabeter arbetar forskare tillsammans med praktiker inom skola, socialtjänst och arbetsmarknadsförvaltning i Helsingborgs stad, med att åstadkomma en sådan samverkan. I projektet tar vi fasta på kompletterande teoretiska perspektiv för att ställa ungdomarna och deras resurser i centrum. Vi prövar också metoder för att få professioner att samverka och bedriva utveckling på nya sätt.

LUNDS
UNIVERSITET

HELSINGBORG

ISBN: 978-91-639-4377-5

ISBN: 978-91-639-4378-2 (pdf)

www.ism.lu.se/forskning

LUNDS UNIVERSITET

Campus Helsingborg

Institutionen för
service management och
tjänstvetenskap

Universitetsplatsen 2

Helsingborg

Tel 042-35 66 20

info@ism.lu.se